

T n Faalaaliiti
S il zeigi

T n Faalaaliiti ma z i a ga ima z i ta. Ġima z i naa ta a é ga Z e n n i, ta T n bo Nui n n i. B l zu ni ga Sal m n n n i (1:10; 10:1; 25:1), ima nu z b l golai Izelay le nui. Ġ o GALAGI imalai veeni zea y (1Ma 5:9-13). K l ima nui ta iligaa ti ni ná, Izelay le u ui zu. Naati ti losu nis i nii vai a (22:17; 24:23), Aguul ta Lemuw le (30:1; 31:1).

Kidafaawui ma ungi ta ima nuiti ta- alagiti ti ni ga « imalai,» naa a ga gaamai, nii koleai ga wooi ma m inm in: Faa aa ai, kele elegi, kisi ag i, faa w gi, nu zi ele ag i (1:1-5). Ġi- malai nii a ga z nvui zu imalai, kalagi nu a zi la.

Niima z i zu, imalai nii a l zu «t n faalaaliiti» su. Naa ze i su tago ga k ele feleg , ti zi zu ma, ti a laa ok , ti a laazeeli, aa ti a laal ma. Zekana faalaalii ma m inm in ge la, é zo gaa w su 10 é li 31 zu. K l tanisu, ma lotodai tanigaa zu ooza (é zo gaa w su 1 é li 9; 31:10-31).

T zeizu n a s i nii woo iingi veai naa, nii é ná-kala gooi p unda: Soloog ga nu lua Ġ o GALAGI a (1:7; 3:7; 8:13; 9:10; 22:4; 31:30; naa alaiti). Naama imalai a losu eteai zu faiti kpein ba: Nu us iti ta- faamai, faazeikpasui, t n ba vaiti, vulu vai, boti vai, ta naa alaiti.

Baalobazu m ungi zu (é zo gaa w su 1 é li 9 zu), s i nui a ná-kalagi veezu, e doun k i é ná-doun zunui alasu (1:10; 2:1; 4:1; ta

T n Faalaaliiti 1:1 2 T n Faalaaliiti 1:6

naa alaiti), maz l ele ana G o
GALAGI naati kalasu da, niiti é ti n ai (3:12).
Gimalai, pok gai nu us i ma (1:20; 8:1; 9:1), nii
é z nvui ma eela wooi laazeelizu (3:16, 18, 22), é
Titigi laal ma (9:13), nii é nuiti t zu ga, é ti li
kotoi vai ma, naama oogi i a é ga
kolo olo anzanui (2:15; gaa w su 5). Maz l nui
imala la zea, k ni é fali (2:3, 4). GALA ka a
a fe (2:6), ná-Z nvui (1:23).

S i aalobazu velesi i (é zo gaa w su
10 é li 31) aa a elazu ga anzanu ag i ná-fai, nii
sulogai, Gimalai ma itoosui (31:10-31).

S il zeigi ta s ungi

¹ Sal m n é ni ga Davide ná-doun zunui, ta
Izelay le masagi, naa ná-t n faalaaliiti:*

² Ti ungi a ga ti nu ala ga imalai, ti nu
ele t ,
é kp iti gaa a, niiti ti woni ga kele elegi.

³ Ti nui ala ga si elei ná-eteai zu, kele elegi ,
é lelebo, é z le, é zooloo su.

⁴ Ti i pag i ve naati zea, niiti ti la d faa m inm in
kw ni,
ti faa w gi ta kidafaawui ve zunu loungoiti zea.

⁵ Gima nui woilo, to a ta ná-soofaalai a,
z i kele elegai, naa a zi ele ag iz l .

⁶ Ta zoo ti t n faalaalii ma l uzu vai tanigaani
kw ,
ta ima nuiti daawooiti ma l uzu vaiti polu ti.

* 1:1 Faalaali laaseigi, ta Sal m n laaseigi ma vaa zu, w l
s il zeizu .

T n Faalaaliiti 1:7 3 T n Faalaaliiti 1:17

7 G o GALAGI aazuluabai a é ga faa w gi
l zeizu ,†
faa aa aalala nui a a imalai l l ta
kalagi.

Dama ga zunu loungo iti

8 Dòun zunu, woilo, è dama ga faa w gi, è s l su
è- ya,

mina è-lee ná-t n gooiti da oba.

9 Maz l ta ga masa b l pag i è unba,
ta ga k bu ani ag i è bu.

10 Dòun zunu, ni faa u nuiti ta p , ti è
aazul ,
mina yeezei bu.

11 Ta na ma: «Oil gi olu!

Ade li de nuiti te esu maa un, de ta aa,

de laal nui ta wu lein n ,‡ an ni é la faa aazani.

12 De ti-ma vului le, e elei g v alaazu a a

k la,

ti l g l inga naati k ele, niiti ti yeizu

kabai zu.

13 Ade ti- li pag iti se e,

de da- l iti buulaave da.

14 Da n z l su gi ,

ada su wali l ilagi ma ade p !»

15 Dòun zunu, mina il ti olu, è a zi ga ta- elei,

maa ooza ta- elei a.

16 Maz l ti- iti suvil faa u

vai zu,

ti zuvil amai uu zu.

17 Maz l to a ga fuun faa,

† 1:7 w l ti: 9:10; 15:33; 31:30; Z 28:28; Guy

111:10. ‡ 1:11 lein n : Bog E ulu wooi zu ga: fuun

n , aa fai un ge la ba.

w nii a tum i a, é a ze i tu .
 18 K l tiya i a ti yaavai zeizu
 lu

tiya i ti-y nvui a ti balii laazu tu .

19 Zekana naati gaa elazu la,
 niiti ti ta- t i wosu ga kakama vaiti su,
 t n i a a s l nui undaa ili.

Gimalai a toligi wosu ta t n gi

20 Gimalai a kpeei loozu taazu peleiti su,
 to a woo ulazu maa bosu ti.

21 É toligi wo maa bosu ,
 é ná-keela wooi wo taa loa , é :§

22 «Gimalala nuiti, wa imalala vaiti n zu ,
 ey su yeel ?

N ulasu nuiti, wo-yiimai a zu ga
 ulasui, ey su yeel ?

Faa aa aalala nuiti, wa y su faa w gi
 w inze ezu, ey su yeel ?

23 À woilo nà-t n gooiti ma!

W l nà nà-kele elegi ve wo ya,
 nà dàawooiti d ga woye.

24 T ze i gè wo lolini, wo l ,
 t ze i gè yeeleteni, nu n p ge la ma w l woni,

25 wo nà-t n gooiti kpein pilini ya,
 wo la vaani nà-zelilomaiti bu,

26 naa a é ba, nà alaagi, nà wo , si gi zu
 maan i aazu wo ,
 nà ula wo zu, si gi zu kidaa iligi zeelizu la wo
 ma,

27 si gi zu kidaa iligi aazu la wo , e fiil
 wolai,

§ 1:21 Faawo bo nuiti ti ena ze i taa loa (31:23; Lut 4:11;
 Z 29:7).

T n Faalaaliiti 1:28 5 T n Faalaaliiti 2:5

si gi zu maan i zeelizu la wo ma, e
t ng l fiil i,
si gi zu koozu iligi ta kidaa iligi aazu la wo .
28 Naazu, ta woo ula mà, gè la ti woo aa otega,
ta gàizi , ti la kàa.*
29 To a ana, t ze i ti faa w gi
w inze e ,
ti la yiimaze eni ga G' o GALAGI aazuluabai,
30 t ze i ti la vaani nà-t n gooitu bu,
ti laa luni ga nà-zelilomaiti,
31 ti zi elei ma l n gi a a ga ti- n gi,
ti l n gooitu ta ga ti-laamianigi, ey su
m tai y .
32 Maz l imalala nui ná-kakagi a a paa,
faa aa aalala nui ná-ziizool lalai ga , naa
a a a too ya.
33 K l z i a woilo gòoi ma, naa a ze i gaan i zu,
é ná-eteai zi ziil igi zu, é la luaa maan i a.»

2

Gimalai a ga ani iingi d uai
1 Dòun zunu, ni a dàawooiti sona,
ni a nà-deveiti mak na è-yiima ,
2 ni a woilona imalai ma,
è è-yii ve kele elegi ya,
3 ungo, ni a woo ulana faa aa ai ma,
ni a kele elegi aizi na,
4 ni a gaizi na ga walii ele,
ni a daana ma kp , è gaizi ga naavolo ele,*
5 názu a è G' o GALAGI aazuluabai w su
da,

* 1:28 w l ti: Zel 11:11; Mis 3:4. * 2:4 w l
ti: 3:14-16; 8:11; 16:16; Z 28:12-19; TbN 7:11;
9:16-18.

- a zoo è GALA kw .
- ⁶ Maz l G o GALAGI a a a imalai ve,
daawooi a a a faa w gi ta kele elegi ve.
- ⁷ To a undaan vai mak su s le nuiti b .
E k z p gi, to a naati mak , niiti ti
zi zu telebodai zu.
- ⁸ Niiti ti ta-eteai zi zu ga s ledai, to a naati ba.
Niiti ti b ga woo ila nuiti, to a aa naati ta-
elei maazu.
- ⁹ Da zoo è faiti z zu a, telebodai, ta s le fai, ta
faagaamai,
è pele ag iti kpein kw .
- ¹⁰ Maz l imalai a a é zeì è-yiima ,
faa w gi a ga è yiima vaiti.
- ¹¹ Kidafaawui a è mak ,
kele elegi a aa è maazu,
- ¹² ga ti è unm , ti è ula pele iti su,
ta nu iti ta-yaava iti,
- ¹³ niiti ti l zu gaama elei a,
ti a zi ga pelei su idiai.
- ¹⁴ Ti-yiimai ga faa u vai,
ti oozun zu ga ti l woya vai zu.
- ¹⁵ Ti zi eleiti maa egai,
ta- eleiti suzei .
- ¹⁶ Naazu, a izo w nzi anzanui ná-t gai ma,
é ga kolo olo anzanui woo n n giti ti da,†
- ¹⁷ nii k l ai sinigi a, é ni zea ma niin yeei,
é yeema ná-vulu minaze egi ma, nii é boni ná-GALAGI
laaseigi zu.‡
- ¹⁸ Maz l maalaa ena saai pelei, ná ga
seizu ,

† 2:16 w l ti: 5:3, 20; 7:5. ‡ 2:17 w l : Mal
2:14-16.

T n Faalaaliiti 2:19 7 T n Faalaaliiti 3:7

si elei a liizu la g v alaazu. §

¹⁹ Niiti kpein ti liizu p b , ta ila kpalaa ge la alega
ma olu, é a a,
ta ila kpalaa ge la z nvu elei aa.

²⁰ Yiimaze e ga nu ag iti si elei,
zi ga telebo nuiti si elei.

²¹ Maz l s le nuiti ta ze zoi* zu,
gaama nuiti ta y zeini ná.

²² K l nu iti t a ula ná,
woovele nuiti ta ula ná a.

3

Nu ito GALA ba

¹ Dòun zunu, mina yeema nà-kala gooiti ma,
mak nà-deveiti ma è-yiima .

² Maz l ta ta ili a-voloi lieg iti su, ta è-zii ma
onagiti,
ti undaan i ve è .

³ Mina ala woo iladai ma, ta gaamai,
ti ili bu, è ti z è-yiima .

⁴ Naazu, a zaalai z l GALA ta nu us iti zea,
è l ag i z l , è leve ga ima nui.

⁵ Galiva G o GALAGI ma ga è-yiima p ,
mina oluzei è ele elegi a.

⁶ Ziimai aizi è- vaiti kpein su,
to a è zi ele ag iti d ga e.

⁷ Mina ze e ga ima nu,

§ 2:18 Tati pelei ta ili alaa ka ga nii: ná-p l i
maalaa ena ga saai pelei. * 2:21 zoi: Naa a ga
minaze e zoi. W l ti: Zen 17:8; Guy 37:29.

T n Faalaaliiti 3:8 8 T n Faalaaliiti 3:18

lua G o GALAGI a, è maa ooza faa i a.*
8 To a ga k d yai è- us i ,
ta è- aeiti niin vai.

9 G o GALAGI l bi, ga è z l gani ag iti,
ta è z l ganii ma m ungiti kpein.

10 Naazu, a-molo otaiti daa a ve gola,
a-l li iiti daa a ve ga d niin iti.

11 Dòun zunu, mina l G o GALAGI ná-
maa oloi a,
mina ná-zelilomai l l †

12 Maz l nii G o GALAGI n ai , naa a
a a zeli lo ma,
e elei doun k i a a k la ná-doun zunui
, nii n ai b .

Gimalai ta undaan i

13 Undaan nu a ga naama zunui, nii é igi
z l gai,
zunui nii é ga kidafaawu nui!

14 Maz l kulanumai é s l su, naa viz g
walii n n i a,
ná-t n gi viz g zanu kitei a.

15 Fiz g éle ek tu z ng aagi p ba,
è yiima anii tan p ge la viz ga ga t un k ele. ‡

16 Sii zu oozai a imalai yeezai a,
k i a, naavoloi ta l biyai a é miná.

17 Peleiti é nu il su ti a, naati pag ,
ná-peleiti kpein ta omisu undaan i b .

18 To a ga z nvu wului § naati b , niiti ti sosu kpe,

* 3:7 Bog m n W l 12:16 zu. † 3:11 Niima wooiti bog
m n E u 12:5-6 zu. W l alaa ti: Z
5:17, 1K 11:32. ‡ 3:15 W l : 2:4. § 3:18 z nvu
wului: W l ti: 11:30; Zen 2:9.

T n Faalaaliiti 3:19 9 T n Faalaaliiti 3:30

niiti ti mak su ma, naati undaan .*

19 G o GALAGI ná- imalai a é zoi t ni la,
ná-kele elegi a é gee l gi t ni la.

20 Ná- imalai , zou wu iti kula , ti la zoi
ma,
tona iingiti ti a tonai u.

21 Dòun zunu, ili kele elegi a, ta kidafaawui,
mina ze e ti olu ey su .

22 Maz l ta ga z nvu ag i è ya,
a naazu ga zaalamai.

23 Naazu, è- i su a ala, è a li ga lii ele,
è- i la zi aa.

24 Ni a laana, maa ili la a è ma,
a- iim nii aa aan .

25 È la luaa kulafiliba vaa a ba,
aa faa zu olo ologi nii a ze i nu iti ma.

26 Maz l G o GALAGI a ga a-
itogi,
to a balii kpein se e è lu .

27 Si n p su zobogi è la,
mina l , è a e su naati ba, niiti ti alaai.

28 Mina è-zei i ma:

«Li è a olu, lina, nà fel!»
Tama anii è ya, nii a fe zea.

29 Mina faa u t isu, è-zei i
laal ma,
nii t un ka zeini kp è oba.

30 Mina nu n p sakpe wafuun,
ni é la faa u n p k ni ga e.

* 3:18 undaan : Bog ná tanigaa ga sii zu oozai.
W l ti: 4:10, 13; 9:11; 13:14; TbN 7:12.

³¹ Mina aazu ula toosu nuiti ba,
è mina ok ti zi elei ma.

³² Maz l yaava nuiti maayose e G o
GALAGI
k l to a a 'o'ozu vai l ga naati niiti ti z legai.

³³ G o GALAGI a a nu i ná-p l ye ei
voovo,
naazu ma, to a a tuya loo telebo nuiti seizu .

³⁴ To a a ula ulasu nuiti su,
k l to a a aazu ag i lo maayei
nuiti ba.†

³⁵ L biyai a a ga ima nuiti t n i,
k l faa aa aalala nuiti t n i a ga unfegi.

4

Doun k i ná-t n gooit

¹ Dòun zunuiti, à woilo l n gooit ma,
à woilo ga pag , wo kele elegi w .

² Nà kala pag veezu wo ya,
à mina nà-kala gooit pili ya.

³ Gè ni k ya, ga doun zunu ilagi,
dèe n ni gola, e doun zunu ila kpegi.

⁴ K ni kàlasu, é a mà:

«Dàawooiti so ga è-yii p ,
nà-deveiti so, a z nvui wo.

⁵ Gimalai aizi , ta kele elegi,
mina yeema dàawooiti ma, mina ze e ti a.

⁶ Mina l imalai a, to a è a,
n , to a aa è maazu.

⁷ W l imalai l zeigi a: Gimalai aizi ,

† 3:34 Bog m n , ga g l ke woo z
l mai, ti: Zak 4:6; 1Pi 5:5.

T n Faalaaliiti 4:8 11 T n Faalaaliiti 4:19

kele elegi aizi ga è z l gani kpein.*

⁸B l ,to a è wuze e,
ni a ilina ba, to a gal biya è .

⁹To a b l pag il è unba,
é è maa ili ga masa b l maayikiai.»

¹⁰Woilo doun zunu, daawooiti gaa a,
naazu, a è-zii zu ooza.†

¹¹Gè è alag ga imalai ma elei,
gè lo è lu telebo peleiti su.

¹²Ni a na ziaa ana, è- zu la ataga,
ni a na iza, è- i la zi aa.‡

¹³Gili kpaan è maa olo vai a, nii è s l gai, mina
too ya,

y ilini ba, maz l naa a è-y nvui su.

¹⁴Mina zi ga nu iti ta- elei,
mina il naati k elei olu, niiti ti faa i
zu.

¹⁵Maa ooza ta- elei a, mina zi la,
ze e ba, è zi y .

¹⁶Maz l faa u nui naati, ti la ia, ni ti la
faa i ni,
ta ala iim nii ma, ni ti la nui ta looni.

¹⁷Maz l ti- n gi a ga faa i,
ta- le l i a ga su ulai.

¹⁸Telebo nuiti ta- elei e , geelaalaosu
wozakalagi,
nii ma wozakalagi aa y su w l zu, ey su foloi
t .

¹⁹Faa u nuiti ta- elei e
kpidii,

* 4:7 W l Yesu ná-faalaalii a, é bogai Mat 13:45-46 zu.

† 4:10 W l : 3:18. ‡ 4:12 W l ti: 3:23; 4:19;
10:9; Guy 18:37; Eza 40:30-31.

T n Faalaaliiti 4:20 12 T n Faalaaliiti 5:3

ti la ti zi a ani w .

²⁰ Dòun zunu, woilo dàawooiti ma,
woilo ga pag kp wootti ma.

²¹ Mina yeema ti ma,
k l mak ti ma è-yiima .

²² Maz l niiti ti yeezeizu ti wu, ta a ga z nvui
naati p ,
ti k d yai ve ti- us i ya.

²³ Mak è-yii ma, é le e anii p ba,
maz l to a z nvui wo fai ma ungi su.

²⁴ Mina e è-laa a, é a a z iti bo,
mina è-lak l giti z ná, ti a a yaava iti bo.

²⁵ Gaazulo akala elei a,
w l akala ga pag .

²⁶ Pelei zu t , è zi zu ná,
pelei è laai da, zi ga naa.

²⁷ È mina ze e ba, è a li ga yeezazu elei, aa
zu elei,
ula faa u vai zu.

5

W nzi gi a a nui aa

¹ Dòun zunu, woilo ga pag nà- imala wooi ma,
woilo nà-kele ele gooiti ma,

² naa a a k , è zoo kidafaawui la,
faa w gi a è-laawooiti su.

³ Maz l w nzi anzanui laawooiti n
e k in gul i,
ti ag e si ma wul i.*

* 5:3 w l ti: 2:16; 7:6-27; 22:14.

⁴ K l ná-fai aa elazu aa a a wana ga
nu, e siinziin ganigi, nii wanaai,†
gaali e bo a z kp i, nii gaa fele.

⁵ Si elei a a li ga nui saai pelei,
k iti ta a zeeli g v alaazu.

⁶ É la a ga yiizool ga, é zi ga z nvu elei,
é la su w ga to a zi zu ga kaka peleiti.

⁷ Niizu de mu, dònun zunu, woilo gòoi ma,
mina l dàawooiti ba,

⁸ Maa ooza naama anzanui ma zii a,
mina maa u a ná-p l la a,

⁹ naa a a k , è mina è aazu unfegi l zunu ili
zeezu,

a-eteai mina l zunu u‡ yeezu.

¹⁰ Ni naa laade, è-mool zu a ga w inti
daamiizu,

a-wotii zul n gi a ga p l ili bu ani,

¹¹ naa a a k , è mina li alasu, a-eteai
aa elazu ,

si gi zu è- us i kpein suy k gai na la,

¹² è mina ma:

«Leeni vaa zu gè maa oloi w inze eni?

Leeni vaa zu t n gi la ni zoni zii ma?

¹³ Leeni vaa zu gè la ni woiloni nà-kalam inti gooiti
ma?

Gè la woiloni naati gooi ma, niiti ti kàlani?

¹⁴ Ná tago n , gè a maan i zu,

† 5:4 siinziin ganigi nii wanaai: A is nte, tufa wanawanagi, é
ni ga faa wanai (TSV 29:17; Zel 9:14; Am 6:12) aa
kotoi ná-ani ili koozui oogi (G l 3:15; Kul 8:10-11).

‡ 5:9 Anza zinigi (6:34-35) a zoo é ma, k ni t gi ze
è ma (Lev 20:10; TSV 22:22). W l alaa ti: Ezk
16:35-40; Zan 8:5.

nu us iti ta-maa gi zaama. §»

È-anzai n

15 È-anzai e ze e i.

B le ga ze e i naa!*

16 Mina è yiima vai y ná, é a a yei taazu peleiti
su, e zì i,

é a a vaza maa bosu wolaiti.

17 È yiima vaiti ti ga a ila kpe n n !

Ti mina ga wo ma wa anzanu iligiti.

18 Goozun yeen p su, wo eteai zi , wa an-
zanui naa,

nii è yimaze eni la, è-ma nu niin lai zu.

19 È-anzai ná-fai aan , ná-fai ag e
dopai.

Kpus i a- oozun i laazeeli yeen p .

Goozun si n p su ná-n b i zu.

20 Dòun zunu, leeni vaa zu è aazu ulazu nu ili anza
a?

Leeni vaa zu a ziil i gaizi naama anzanui ya, nii é la
ga n ?

21 G o GALAGI a nui kpein si elei zum su.

To a s k wotii t su.

22 Faa u nui a a zo, t i ná-
faa aaza golai n zu,

to a a zo, ga t i ná-kotoi a aluiti n .

23 Undaa a ili, t ze i é la zooni zosu,

ná- olo ai a a paa.

§ 5:14 Nii olu a ga z ng z l bai ta unfegi
k l ma kpaun (6:33), ey su é ná-faa aaza golai
zul n gi z l (Lev 20:10). * 5:15 Naa a ga:
«anzanui nii è yimaze eni la, è-ma nu niin lai zu»
(5:18).

6

Zeelaga vai

¹ Dòun zunu, ni è _____ ga zeelagai è-

w lai ta maa uye vai zu,

ni è minaze eni è-zei _____ ,*

² ni è _____ ilia ga è-laawooiti,

ni è _____ a ga kaso a nu ga è-laawooiti

maa ele,

³ naa ma, nii a k dònun zunu, _____ vie,

t zeì è loa è-zei _____ i yeezaama,

li è _____ maayei b _____ , è _____ i da ga maan _____ n i.

⁴ Mina va bu, iim nii a l è- aazu,

aa è- aazu l giti ti a p _____ ma m _____ .

⁵ B _____ vie ga dopai _____ ele, é ulazu dosoiti zea,

e _____ elei w nii a a k la, é ula w ni zo nui ná-

tum _____ i zu.

Naka nui ná-fai

⁶ D _____ i è ga _____ aka nui, li l _____ pupuiti p _____ b _____ , è ti

ti zi _____ eleiti sum _____ , è _____ igi z _____ l _____ .

⁷ Ta-w _____ l _____ ma nu la ná,

ta- alam _____ n la ná, ta- undi _____ i la ná,

⁸ ta _____ a ti- _____ n _____ gi _____ t _____ , fo _____ o undaa _____ ulazu _____ ,

ti ti-laamianigi _____ aal _____ ba molo le _____ e zi _____ gi zu.

⁹ Naka nui, _____ a y _____ su laani, ey _____ su yeel _____ ?

Si _____ gi _____ gele _____ a _____ è wuze _____ ezu la, è _____ ula _____ a-

iim _____ nii zu?

* ^{6:1} *Zeelaga vai wola* _____ ni Izelay _____ le nuiti saama, nii a k _____ ti _____ aa ta-naavoloiti maazu, ni kuye ze _____ e nui la kuyei _____ ulani, zeelagai _____ a é _____ ena kula, é _____ ena kp _____ unmai _____ leve ga k _____ ligi ta, _____ aa ná-nui ta (Zen 43:9; 44:32; Eza 38:14; Guy 119:122). Naa _____ ala vai _____ a T n _____ Faalaalii Z _____ i p _____ , é t _____ gi zeì ma (11:15; 17:18; 20:16; 22:26; 27:13).

T n Faalaaliiti 6:10 16 T n Faalaaliiti 6:21

¹⁰ È lago i, è lago aazu ma,
è yeeiti da ma, è lago zaamale,†
¹¹ k l naama zi gi zu, baladai a ula è viliba e
si zi nui,
nimizai zeeli è ma e k nui.

Yaava nui ná-fai

¹² Nu akai a ga telebotala nui,
to a a ali ga z iti boga,
¹³ é a aazu loo ma, é a iti gaalo a,
é a poogiti k ga yee e aiti,
¹⁴ yaava isi in a é ziima ,
faa in a a a isi su yeen p ,
é a kp le e vai .
¹⁵ Naa a é ba, kolo olo fai a ga kulafilibai,
naa a ba ila n , é olo olo, ma zale la ná.‡

Nii G o GALAGI w inze ezu

¹⁶ Faa l zita a ná, nii b l ulaai G o GALAGI
to a v l ' ga d fela, niiti ti ga maa i:
¹⁷ gaazul aazui, z wo n gi,
nui s ge la ba, nuiti ti naa ma amai uuzu ga ti-yeeiti,
¹⁸ nu yii nii é isi zu telebotala vaiti su,
nu iti ti zuvilaai iz zu faa u
zu ,
¹⁹ z zeelei, é z zeele wooi wosu,
ta z i é kp i le ezu lointi z zu.

W nzi gi zakpe pelei

²⁰ Dòun zunu, iz è- ná-deveiti su,
mina è-lee ná-t n gooitoo ya!
²¹ Mak ti ma yeen p è-yiima ,
ti z l bu.

† 6:10 w l : 24:33-34. ‡ 6:15 w l ti: 1:26;
24:22; Z 34:20.

22 Ta lo è lu a-zi i zu,
ti è mak è-laazu ,
ti y p è , a wuunna.

23 Maz l devei a ga lanboi,
kalagi ga wozakalagi,
zelilogi ta maa oloi, ta ga pelei é lo z nvui a.

24 Ta è mak w nzi anzanui zi elei ma,
ta è-zei i anzai ná-kp n n gi ma. §

25 Mina aazu ula ná-pagi a è-yiima ,
mina y ná, é a è ze e ga gaazu l giti.

26 Maz l kolo olo anzanui maa ele ma, a ala
a- ulu u ai n ma,
k l anzanui é zini b , a è ala è-y nvui p
ma.

27 Nu a zoo n i é abui l ná-zuvai zu,
é la ná-se eiti kpein gala aa?

28 Nu a zoo n i é zi abulekai a,
é la k iti gala aa?

29 Zen ana é la, ga naama nui nii é il su
sei i anzai olu,
a v una ba, salalalai la y ga.

30 Nu la unma nui l iliga, nii é unmai wosu ga é
kogi zulaave,

t ze i ani la zea, nii a mi.

31 An naa e, ni ta sona, maan é potogi ve
ga seizu l fela,

ani ag i kpein é ná-p l i wu, to a naa p fe.*

32 K l z i é w nzi gi zu anzanui ,
naa alag faa aa ai ma,

§ 6:24 w l 5:3 zu, ta su ulazu . * 6:31 Nii
olu a ga k ni ma nu potogi ve. T gi ná-devei
ni ga ma nu potogi ve ga ma da feleg , aa
naanig , aa ni gola zu a aa ona, ma nu ma
da l lug i ve (Egz 22:1-16).

a naa na, a olo olosu, a
 i.
 33 To a kp l i z l ta aa ulamai,
 ná-unfegi la ega ey su .
 34 Maz l toloi a a anzazinigi yii ula,
 é la maaw in a a, yeei é potokulai zu la.
 35 É la unm gani n p sogá,
 é la vaa bu g l in, an ni a lob ani
 m inm in te esu.

7

W nzo anzanui a a zunu loungoi aka
 1 Dòun zunu, mina yeema dàawooiti ma,
 nà-deveiti mak .
 2 Ni a p è z nvui wo, nà-deveiti so,
 è mak nà-kala gooiti ma, e è- aazuleegi.
 3 Ti l yee e aiti ba, e bala aegiti,
 ti z yiima .
 4 Gímalai leve ga è- aazeelai,*
 è kele elegi leve ga è-w lai,
 5 ga ti è izo w nzi anzanui ma,
 ta è-zei i anzai ná-t ga n n giti
 ma.
 6 Foloji ta, gè ni loni nà-fen t l i laa ,†
 gè a w l etea .

* 7:4 baazeelai: N b wooi a ga nii, t a é naa
 l zu nii é lolisu ga «n b anzanui,» Guye Dag i
 zu (GyD 4:9-10, 12; 5:1). † 7:6 Fen t l i laa :
 F v zooiti su fen t l iti daalaoga ni de,
 k luansav l v l gititi il ni tila, é ata ula
 foloi ma zezeiti da. Nui a na p l i wu, to a nu
 t , k l nu la y ga etea elei, é a ma nu
 t .

7 Gè buze e niin giti kaani, ti la d faa p
polu w ,

ti zaama, zunu loungoi ta ni ná, balagai igi ma.

8 É ni zi zu taazu pelei zu, ada t na

naama anzanui ta ni loni ná,

é liini ga naa ná-p l i pelei.

9 É ni ga fitili p zu , foloi liini niina,

kpidiit zeini niina ga a.

10 K l w l , anzanui daa omini,

maa iliai e kolo olo anzanu, yaava igi b .

11 É a z ng , su la zoga,

k iti ti la y ga loni kp ada ila.

12 Taa zaama eleiti su, ta ada wolaiti,

ada p ka é ná-balii laazu ná.

13 É zunu loungoi zo, é n n ,

é aazulo gaazu a, é ma:

14 «Ziil i zala aiti ka gè a ti ulazu,

za n a gè nà-minaze egi laazeeliai la.‡

15 W l nii a é k a gè ula, gè a è laa omisu,

gè a p gè è a, gè è aa.

16 Gè nà-betei aa t a, ga dasuze ei su uai,

ta geze ze ei é ga Ezipete gelei.§

17 Gè dàazu makugi n a ga,

miilegi, ta al w gi ta kan legi.

18 Da de l ziima i zu, ey su sobui zeeli,

de l yiimai ma n b i zu.

19 Maz l sinigi la , p l i wu,

‡ 7:14 Nui nii ti ná-zala ai ulazu, naa ena zala a zuai ilazu mi ta ná-p l ye ei (Lev 7:12-15), folo m ungi ta felesi i (Lev 7:15-16). Zunu loungoi nii lolig naama laamii wosu . § 7:16 Ezipete ezei wola ni aizi zu, s ng i wola aani (Eza 19:9; Ezk 27:7). É ni ga kp t i ma oogi (31:22).

T n Faalaaliiti 7:20 20 T n Faalaaliiti 8:4

dii si ooza ma.
20 É wali m inm in se e ya,
k ni alugi a zeina gize la, é a a.»

21 É v nini ma ga ná-kele elegi,
é m nni ga ná-woo n n giti.
22 Gaamago n , é il ni anzanui naa olu,
e nik i ti liizu la paazu ,
e olo a nui, ti gilizu ga, ti maa olo,
23 ey su m in s zii a,
e w nii é aazuvil zu ga é ili tum i zu,
é la in in su ga z nvui, é faa aagi laawu.

24 Dòun zunuiti, niizu niina, à woilo gòoi ma!
À dama ga dàawooiti!
25 Wo-yii mina valibo, é a il anzanui niima zii
olu!
À mina aka, wo a il ná-pelei a!
26 Maz l ná-nu maawanaiti m in , niiti ti zaai,
ta niiti é ti undaa iligai, ti nigaz b su nu wolaiti.
27 Ná-p l i a é ga g v alaazu elei,
nii é yeizu saai zeizu .

8

Gimalai a woo ulazu
1 À woilo, imalai a toligi wosu,
kele elegi a woo ulazu.*
2 To a loni ada aa oozagiti maazu pele
oba ,
pele za ala ti.
3 Taa loa , si i daa ti,
nu l zu taazu , to a woo ulazu:
4 «Nuiti, wa a gè woo ulazu wo ma,

* 8:1 W l : 1:20.

nu us iti, wa a gè zu wo .
 5 W iti wo la d faa m inm in kw ni, à
 kidafaawui maa li,
 faa aa aalala nuiti, à ga kele ele nuiti.
 6 À woilo d , maz l faa iin ka gè bosu wo ma,
 telebo kp iti ka ti ulazu dàa .
 7 Maz l gaama iti ka gè ti wosu,
 màa i a ga z iti.
 8 Dàawooiti kpein s leg ,
 tan p su la zeini, aa é a ga z ,
 aa yaava .
 9 Ti p gaa alag naama nui , nii kele elegai,
 ti ole naama nui , nii kalagai.
 10 Nà-kalagi gè bosu ga woye, à naa w in , é le e
 walii a,
 faa w gi viz g zanugi a, an zanu kitei.
 11 Maz l imalai viz g k bu y l
 ag iti ba,
 ani ag n p ge la zooga ok su t un ma.†
 12 N un nà, nà ga imalai, sèizu a ga kidafaawui,
 sòog faa w gi ta kidafaawui z l su.
 13 G o GALAGI aazuluabai a é ga, è zili ga faa
 i.
 Niiti gè ti w inze ezu, ta ga,
 gaazul i, wasogi, faa u elei, ta z wo
 daa .
 14 T n goo ag iti, ta kidafaawui ta ga r n ,
 nà a gè ga kele elegi, zobogi a ga r n .
 15 Masagiti ta masadai zu r un sa ui zu,
 kundi iiti ti t giti sei, niiti ti z legai.
 16 Sa ui zu a kundi iiti ti kundi ilai zu la,

† 8:11 w l : 2:4.

T n Faalaaliiti 8:17 22 T n Faalaaliiti 8:28

ta seizumaan giti ti p ta ga tukp aale e nuiti
ti z legai.

¹⁷ N un nà, naati kpein n b , niiti ti n zu
niiti ti gàizi ' zu, naati ta p t .

¹⁸ Naavoloi ta l biyai ta ga n un n n ,
ta undaan i ta ani ag iti ti y su ná .

¹⁹ Nà-t n gi viz g , é le e zanugi a, an zanu
kitei,
kulanumai gè feezu naa aa o walii a.

²⁰ Nà zi zu telebo pelei zu,
pìl g s le peleiti ba,

²¹ gè a ani ag i ve naati b , niiti ti n ai ,
gè ta- l iti buulaave ga naavoloi.

²² Gè ni G o GALAGI ya, † kaite ná-botiiti
t zeizu ,
aisa ná-boti m ungiti tan p ge a .

²³ Gè zeini kaite w l w l ,
aisa eteai a t .

²⁴ Si gi zu gè z l ni da, kpolo i la ni d
ná,
aa zi ungiti, zi iti ti a a ula ti zu.

²⁵ Gè z l ni p , aisa gizeiti ti a t ,
aisa gize uf giti ti a ula,

²⁶ GALA ge la ni d zooi t ni, ta zou
y zu ti,
an eteai ma vufili m ungi.

²⁷ Gè ni ná niina, si gi zu é gee l gi zeini su la,
é kw gi la, é tati zi wolai ma.

²⁸ Si gi zu é tona iingiti seini su la geezu ,

† 8:22 Tati pelei ta ili alaa ka ga niiti: G o GALAGI
yiimaze eni ga ze, G o GALAGI gèyani, G o
GALAGI s l ni, aa G o GALAGI kp t ni.

T n Faalaaliiti 8:29 23 T n Faalaaliiti 9:2

é z b i ve zi ungiti b , ti a ula ga kee aa aai.

²⁹ Si gi zu é kpolo i w gi laani la, zi iti ti mina
ud maazu,

si gi zu é eteai ma wuulaagi aza ini da,

³⁰ gè ni koba, e ná-boti undi i,

gè ni ziilaazu folo-o-folo,

gè ni kuai wosu gaazu yeen p ,

³¹ gè a kuai wo ná-etea t ai zu,

gè a nà-ziilaai z l nu us iti saama.

³² Niizu dòn zunuiti, à woilo gòoi ma,

wa ga undaan nuiti, ni wa zi na ga nà-peleiti!

³³ À woilo nà-kala gooiti ma,

wa ga ima nuiti.

À mina da oba p !

³⁴ Undaan nu a ga naati, niiti ti woilosu gòo ma,

niiti ti losu nà-p l la folo-o-folo,

ti aa aazu nà-p l la ma!

³⁵ Maz l z i a kà, naa z nvui z l ga,

é G o GALAGI ná-kp bai z l ga.

³⁶ K l z in p é la oloni b , naa a

l zu,

niiti kpein ti w inze ezu, saai n naati b .»

9

Gimalai a toligi wosu

¹ Gimalai ná-p l i loni,

é ma d d felaiti sa ani.

² É toganiiti paani, é d i ele t , *

é ta alii aa t ni.

* ^{9:2} Folu ulazu ele yooiti su, ti ena d i zupu ga
ani maku n n giti, nii a k ti ta ná-n i
a (Eza 5:22).

³ É ná-boti anzanuiti te eni toli bosu ,
ti l ni ada ti, a ná, è z l taai maazu, ti

⁴ «W iti wo la d^a faa m in m in kw , à aal
.»

É boni naati ma, niiti ti la ele eleni, é :

⁵ «À a, à nà- ului ta mi,
à d i le, nii gè supuai.

⁶ À l nuiti ta-zi polui a, niiti ti la d faa
m in m in kw , wa z nvui wo.

À zi ga kele ele pele!

⁷ Z i a zeli lo waso nui ma, naa a a b l lalai
z l ,

z i a nu i maa olo, naa a a poomugiz l .

⁸ Mina ulasu nui z gi wo ma, maz l

to a è w inze e,
k l ima nui z gi wo ma, to a è n .

⁹ Ungo, ima nui l n , ta a ná- imalai a.

Telebo nui ala, ta a ná-faa w gi a.

¹⁰ Gĩmalai l zeigi† a é ga G o GALAGI
aazuluabai,

è GALA Nadegai w , é ga kidafaawui.‡

¹¹ Maz l r un nà, imalai, sà u zu,

è-zii ma voloiti su a ooza,

è-zii ma onagiti su ooza.§

¹² Ni a ga ima nu, a su ulanumai z l ,

ni a ga waso nu, a ila kpe ka a sul n gi
z l .»

Titigi a toligi wosu

† 9:10 W l 1:7 zu, ta su ulazu . ‡ 9:10 È GALA
Nadegai w : Tanigaa ta bosu ga: nu adegaiti ta--
vaa w gi. § 9:11 W l : 3:18.

T n Faalaaliiti 9:13 25 T n Faalaaliiti 10:6

¹³ Titigi a ga e anzanui é z ng zu,
é la faa aa aazu, é la faa w .

¹⁴ To a zeini ná-p l la ,
seizu a ga ada ti ti z l gai taai maazu.

¹⁵ É a te e nuiti toli,
niiti ti liizu ga pele zakpai,

¹⁶ «Z i é la d faa m inm in kw , naa ale ma,
é a !»

Z i balagai igi ma, é naa ma:

¹⁷ «Zi i unmaai n
daamianigi é miizu d úzu, naa n !»

¹⁸ Ti la su w ga ta ta li laazu g v iti ma,
niiti anzanui naa ti lolisu, naati ta niina g v alaazu.

T n gooi ma ziiti

10

¹ Sal m n ná-t n faalaaliiti.

Gima loun zunui a a ga k ná-
koozun i,
faa aa aalala loun zunui ga dee ná-ziizool i.

² Naavoloi s l pelei u ai, é la faa aa ey su
p ,
k l nii é ná-eteai zi zu telebogi zu, naa a a izo
saai ma.

³ G o GALAGI la telebo nui y gana, é a l
ga pului,

k l to a l nu i yiima vaiti ba.

⁴ Z i é la yee a faa a, naa a a ga bala nu,
k l zeemale ebogi a a nu t .

⁵ Nii é ani aal zu ba, fo o undaa ulazu , naa
a ga doun zunui, nii kele elegai,
k l z i é iizu molo le e zi gi zu, doun zunui a
ga naa, nii aa a ula ma.

⁶ Tuyaiti ta uuni telebo nui unma ,

T n Faalaaliiti 10:7 26 T n Faalaaliiti 10:16

k l nu i laawooiti ta a tooma vai maal u.
7 Telebo nui ná-kiz sui a a ga tuyai
ta iligaani b ,

k l zeemai a a wo nu iti daaseigi ma.

8 Z i igi ma ziima , naa a a deveiti so,

k l nui é kp zu ula akaiti bosu, naa a a
loo ya.

9 Z i é zi zu s ledai zu, naa a zi zu ziil igi zu,

k l z i é zi zu ga pele zuzeigiti, naa olu a ula.

10 Nii é gaamai l uzu b laiti ba,* naa a ti
l zu,

k l z i é zeliu losu ti ma gaamai zu, naa a aazu
ga ziil igi.†

11 Telebo nui laawooiti ta ga z nvu ungi,‡

k l nu i laawooiti ta a tooma vai maal u.

12 W inze emai a a sakpegi aazo,

k l n b i a a faa aazagi p suvaay .§

13 Kele ele nui laawooi a a ga ima i,

k l faa aa aalala nui olu n n i a ga
kpak i.

14 Ġima nuiti ta a faa w gi aal ba,

k l si gi zu faa aa aalala nui zu la,

maan i maa la m oozani ba.

15 Kp t nui yea ligi a b ga taa wolai si igi
ma,

k l bala nui ná-maaw in a a kolo olo.

16 Telebo nui ná-t n gi a alo tu , é z nvui wo,

* 10:10 nii é gaamai l uzu b laiti ba: E ulu wooi
zu, naa a ga: z i é gaazu gilagi zu ma.

† 10:10 k l z i é zeliu...ziil igi: Uele ana é la
g l ke woo z l mai zu. Puuzu l sa ai
aa elasu a E ulu woo z i bogai

olu. ‡ 10:11 W l : 3:18. § 10:12 Bog m n

ti: Zak 5:20; 1Pi 4:8.

T n Faalaaliiti 10:17 27 T n Faalaaliiti 10:26

k l nu i z l gi a a ga faa u
anii.

17 Z i é woilosu t n gooi ma, naa z nvu elei
ze ea,
k l z i é l zu zelilomai a, naa loa
ya.

18 Wooveledai ana, a w inze email una,
z i é le esu gat olo ologi a, naa a ga
imalala nui.

19 Z i é kp i zu ulazu gola, é la ega t
kolo ologi zu,
k l z i a laa zo, naa a ga zunui, nii i pag i
ma.

20 Telebo nui laawooiti ta ga walii adegai,

k l tosu la faa u nuiti ta- isi i a.

21 Telebo nui laawooiti ta a nu us m inm in
ba,
k l imalala nuiti ta a za, t ze i ti alag
faa aa ai ma.

22 G o GALAGI laa luyai a a a kulagaan zui
ve,

é la koozu ili faa n p pil ga polu.*

23 Faa i vai a ga a o faa imalala nui
ya,
e elei imalai vai la ga a o faa ima
nui ya.

24 Nii nu i luazu ba, naa a a a s l ,
k l nii telebo nuiti ta w in , naa a a ve ti ya.

25 Si gi zu t ng l fiil i le esu da, nu i a
a l !

K l telebo nui a loni ani ma, nii é ná ey su .

26 E elei ani odai a a k la ga nu iigai,
duului alaa ga uuna nu aazu a a k la,

* 10:22 Tati pelei ta ili alaa ka ga nii: Nu us i
ná-kp l i la zooga tan p kp su ba.

T n Faalaaliiti 10:27 28 T n Faalaaliiti 11:5

zekana aka nui la, naati b niiti ti te esu.

²⁷ G o GALAGI aazuluabai a a nui ná-eteai
zu ooza,
k l faa u nui ná-konagiti su a a
u a.†

²⁸ Telebo nui ná-maa ungi olu a ga
koozun i,
k l faa u nuiti ta- itogi a olo olo.

²⁹ G o GALAGI ná-pelei a ga si igi woo ila
nuiti maa oolii zu,
k l to a ga naati kolo olo sa u, niiti ti faa i
zu.

³⁰ Telebo nui la iikpiga ey su p ,
k l faa u nuiti ti la y ga zooi zu.

³¹ Telebo nui laa a a imalai wo,
k l yaava nuiti n gi a le e ga.

³² Telebo nui lak l giti ti nu lai w ,
k l faa u nuiti daa yaava .

11

¹ G o GALAGI maa i a ga z
bo ganiiti,

k l kiloiti ti laazeelii, naati n b .*

² Wasogi olu anii a é ga w inze emai,
k l imalai a loni maayei nuiti
koba .

³ Ladalai a loni s le nuiti tu
k l yaava nuiti ta-woyai a a lati, é ti olo olo.

⁴ Naavoloi la levea ga ani n p , tukp aale e voloi,
k ni telebodai vai n a a nu izo saai ma.

⁵ Telebo nui ná-ladalai a a ná-eteai z le,

† ^{10:27} w l ti: 11:31; 13:21; 14:26-27; 19:23. * ^{11:1}
w l ti: 16:11; 20:10, 23; Lev 19:36; Am 8:5; Mis
6:9-12.

T n Faalaaliiti 11:6 29 T n Faalaaliiti 11:15

k l faa u nui vaa i a a a
too.

⁶ Telebo nui ná-s legi a a kizo faa aagiti ma,
k l woovele nuiti koozu isi i a a ga balii,
ti la.

⁷ Si gi zu nu i zaazu la, ná-kitogi p ge
olo ologa,
ná-kitogi é ni ga naavoloi, naa loa ya.

⁸ Telebo nui a ula kidaa iligi zu,
faa u nui il potogi zu.

⁹ Nui é l zu GALA ba, naa a a z iti kolo olo
ga daawooiti,

k l telebo nuiti imalai , ta izo.

¹⁰ Si gi zu telebo nuiti undaan zu la, taai kpein
koozu a a n ,
si gi zu faa u nuiti undaa ilisu da, nuiti ta
a woo ula ga koozun i.

¹¹ S le nuiti daa luyai a a a ga
z l gi ta-laazu .

K l faa u nuiti daa i a a
kolo olo.

¹² Z i é sei i l ilisu, naa la ga
faa aa aa nu,

k l nui nii é faa aa aazu, naa a a maa
kp .

¹³ Fama wo nui a a d uzu vaiti kula k l ma,
k l s elama nui a a ti mak oozu.

¹⁴ Si gi zu totu ag la zooi la, nu us iti
ta a loo bu,

k l kizogi a a z l t n bo nu
m inm ingiti zea.

¹⁵ Z i é yeelaazu w n maa uyei a, to a aa ma,

T n Faalaaliiti 11:16 30 T n Faalaaliiti 11:25

k l z i é l zu zeelaga† vai a, naa a
ziil igi zu.

16 Anzanu ag i a al biyai z l ,
su a zunuiti ti naavoloi z l .

17 Zunui é nu lai zu, naa a k zu

k l su u zunui a ' maan zu.

18 Faa u nui a a yaaval n gi aizi ,
k l z i é telebodai zu, naa a a zala itei
z l .

19 Zekana, telebodai aa elazu a ga z nvui,
k l z i é il su faa i olu, naa a saai
laa omisu.

20 G o GALAGI la w inni ga naati, niiti ti-
yiima laavegai ga yaavai,
k l to a losu naati polu, niiti ti zi zu ga s ledai.

21 Gaamazu, faa u nuiti salalalai la y ga,
k l telebo nuiti ti-mavofodaiti ta izo.

22 Anzanui nii pagai, k l balagai igi ma,
k e zanu bala aegi piligai boigi zokpai
a.‡

23 Telebo nuiti w inma vaa ila kpegi n a faa
ag i.

Nii n faa u nuiti ta zoo ti ito ba, naa a
n ga GALA ná-zii aawanai.

24 Tanigaa ta a faan i gola, tama ti a wola
t .
Tanigaa ma ti a ikpa naavoloi ma gola, tama ti a
ala.

25 Faan nui a a s l gi wo gola,
z i a nu ga kp le i, t alaa ka
kp le i z l .

† 11:15 Zeelaga: W l 6:1 zu, ta su ulazu . ‡ 11:22 Folo
ulazu ele yooi zu anzanuiti ti ena zanu bala aegi
ili ana ti-zokpaiti ba (Zen 24:47; Ezk 16:12).

T n Faalaaliiti 11:26 31 T n Faalaaliiti 12:4

²⁶ Nu us iti ta a molo mak nui voovo, z i é
zu, é a p di ga daa aai,

k l ta a tuya loo naa , nii é liizu la ga é p di.

²⁷ Z i é faa ag i vai aizi zu, naa a a
undaan i z l ,

k l z i é faa i aizi ' zu, faa i a a zeeli
naa ma.

²⁸ Z i a oluzei ná-naavoloi a, naa a loo bu,
k l telebo nuiti gaa a w l e gulu wola, nii
gaalaagi m in ai.

²⁹ Z i a goo aavazagi l na ná-p l ye ei wu,
to a sul n gi z l ga fiil wolai,

faa aa aalala nui a ga ima nui ná-du i. §

³⁰ Telebo nui ná-k wotiiti ta ga z nvu wului,*

ima nui a a nui ta iligaa il pele a.

³¹ Ni telebo nui a zalai z l su gaaman eteai zu,
kole alaa ga, faa u nui ta kotoba nui, ta
ti-zalai z l !†

12

¹ Z in aib ga maa olo, faa w gi w in a naa
ma,

k l z i zelilomai aawanazu la, naa la ele eleni.

² Nu ag i a a G o GALAGI ná-undaan i
z l ,

k l G o GALAGI a a naama nui eelala, nii
é kisi iti bosu.

³ Su u vai la a ga nui losu t a,

k l z i s legai naa l la ulaa.

⁴ Ziil anzanui a a sinigi n ungi wuze e,

§ 11:29 T ze i kuyeiti ba, é ti ze eai n , é la idaani
bu. W l ti: 14:9; 22:7. * 11:30 z nvu wului:

W l ti: 3:18; Zen 2:9. † 11:31 W l : 10:27.

Niima woosti bog m n , g l ke woo z

l mai zu, 1Pi 4:18 zu.

T n Faalaaliiti 12:5 32 T n Faalaaliiti 12:16

k l anzanui é unfetala vai zu, to a sinigi a
ga kae wana zee i.

⁵ Telebo nuiti ta- isi iti ta faa z le faiti n a,
k l faa u nuiti si elei a n ga yaavai.

⁶ Faa u nuiti daawooiti ta ga baliiti ti nui aazu,
k l telebo nuiti daawooiti ta a ti izo.

⁷ Faa u nuiti ta lokana, ti la m a ná!

K l telebo nuiti ta- l i a y loni kpaan.

⁸ Nui a a maamus i z l , é zoloo ná-kisi
ag iti ma,

k l z i kigi la z leni, naa w in a ze e.

⁹ Fiz g nu ga nui zobo ge la b , boti nu
ila n è ya,

è a ga nui t i ulaai, k l é alasu
k n gi ma.

¹⁰ Telebo nui a a aa a ná-toganiiti ma,
k l faa u nuiti koozu vai a ga gaazu-
maav in .

¹¹ Z i é ná-tii zu, naa a daamianigi z l ga
b l a,
k l z i é il su gaa alaba vaiti polu, naa alag
igi ma.

¹² Nu i aazu a a ula faa u nuiti
daamiizu a,

k l telebo nuiti ma zapei a a a gwaa wo.

¹³ Faa u nui a a ga t i ná-
z iti ma alii,

k l s le nui a a ula faa aagiti kpein su.

¹⁴ Nui laawooi , to a zoo é undaan wola
aal ba,

e elei nu a a ná-botii ma zalai z l da.

¹⁵ Gimalala nui ná-pelei z leg t i aazu,
k l ima nui a a woilo z iti t n gooi ma.

¹⁶ Gimalala nui a a ná-zii aawanai ula k l ma
gaamago n ,

T n Faalaaliiti 12:17 33 T n Faalaaliiti 12:28

k l ima nui a a ná-daazu li vaiti
buu le.

17 Nui é gaamai ulazu k l ma, naa a telebo fai
l zu,

k l z zeelei a a yaavai .

18 Kp zu ula akaiti ta a maawanai wo e
bo a z kp i,

k l ima nuiti daawooi a a a ga k d yai.

19 Gaama nui a y ná ,

k l z i é z i wosu, naa la l biga.

20 Niiti ti faa iti kp t zu, naati ziima ti
daaveg ga yaava vaiti,

niiti ti nuiti t n su ga faa ag i, naati ta a
koozun i z l naa zu.

21 Maan n p ge la zeelia telebo nui ma,

k l kp l i a a faa u nuiti unma.

22 G o GALAGI la w inni ga z wo nuiti,

k l to a gaama wo nuiti polu.

23 Gima nui la a ga ná-faa w gi zul a,

k l imalala nui a a zeze ga ná-faa aa aalalai.

24 Niiti ti botii zu gola, naati ta a lo faa wolaiti
untu

k l aka nuiti ta a l du lai zu.

25 Ziizool i a na nui yiima , to a a v ,

k l i d i a a nui oozun .

26 Telebo nui a a ga elela ag b laiti
b ,

k l faa ' u nuiti si elei a a ti aka.

27 Sua nui nii d ai, naa la sua z l ga, é
a gee.

Faa ag i, nii pagai ti p ba nu us i ná-faa zu, naa
a ga é ga boti nu.

28 U telebodai zu ná, miná a z nvui ná,*

* 12:28 w l ti: 3:18; 10:11.

T n Faalaaliiti 13:1 34 T n Faalaaliiti 13:10
naama elei a nu izosu saai ma.

13

¹ Ġima loun zunui a a iz maa oloi zu,
k bogai la,
k l waso doun zunui la a ga woiloga zeliloma ila
kpalaa ma.

² Da zoo è ani ag iti s l ga nu laawooiti
maa ele,
k l faa u nuiti ta-etea zi i a ga toomai.

³ Z i a dama ga daawooiti, naa a z nvui mak su,
z i é kp i wola zu ulazu, é la idaazu bu, naa a
a loo ya.

⁴ É la faa aad nui ma, gaazu a ula ani a,
k l boti nu wolai a a naa z l , nii w in
ma.

⁵ Telebo nui a a z iti w inze e,
k l nu i a a unfe fai , ta t
olo olo fai.

⁶ Z i é si elei z legai, telebodai a a naa mak ,
k l faa i kotoba nuiti ti k zu, naa a a a ti
undaa ili.

⁷ Tanigaa ta k zu e ta t , tama ani n p
ge la ti ya,
tanigaa ti e bala nu, k l anii ti ya
ga gola.

⁸ Tanisu naavolo nui a a ani zala, é a z nvui
unm ,
k l bala nu la woiloga zeliloma ma.

⁹ Telebo nui a volozu, e wozakalagi gola volozu,
k l faa u nui e lanboi, nii
é zaazu.

¹⁰ Sakpegi kpein ka ulazu wasogi zu,
imalai a naati zea, niiti ti woilosu t n giti ma.

T n Faalaaliiti 13:11 35 T n Faalaaliiti 13:21

11 Naavoloi nii s l gai ga wuugi, gaa a a ala
ba,
k l nii s l gai vaa, vaa, naa aa a a
w l .

12 Nui ná-kitogi a olo olona, to a a zii l ,
k l nui yiima vai a na, naa e
z nvu wului.*

13 Z i a wooi l ilina, naa a su olo m ,
k l z i a devei zona, naa a ma zalai z l .

14 Ğima nui ná-kalagi a ga z nvu ungi,†
to a a kaka faiti kpud nu maazu, niiti ta ga nu
zaa vaa.

15 K ele ag i a a zaalai la nu ma,
k l gaa elazu la yaava nuiti ta- elei a.‡

16 Ğima nu la faa a, ni é la igaizi ni su,
k l imalala nuiti ta a ta- imalala vaiti sul .

17 Keelai u ai, naa a al maan i zu,
k l goole e nui s legai, naa a a faiti su t .

18 Baladai ta unfegi a naama nui lu , nii é l zu
maa oloi a,
k l z i a va t n gooiti bu, naa a l biyai
z l .

19 To a ga faa ag nui w inma vai laazeeli,
k l imalala nuiti ti la w inni ga ti yee ula faa
i zu.

20 Nui é zi zu ima nuiti polu, to a a ga ima
nu,
k l z i é zeizeisu imalala nuiti koba, naa a
faa aagi z l .

21 Maan i a kotoba nuiti polu,

* 13:12 z nvu wului: W l ti: 3:18; Zen 2:9. † 13:14
z nvu ungi: W l : 3:18. ‡ 13:15 K l
gaa elazu la yaava nuiti ta- elei a: Tati pelei ta ili
alaa ka ga nii: K l yaava nuiti ta- elei zi la
aa .

undaan i a a telebo nui zala. §

²² Zunu ag i a a poganii y ná mavofodaiti b ,
k l kotoba nui ná-s l giti mak g ga telebo
nuiti t n .

²³ Bala nui ná-woza wogai zu a a a n gi
z l ná, ga b l a,
k l telebotalai a a n gi olo olo.

²⁴ Z i é l zu ná-doun zunui lo a vai a, naa la
n ni b ,
z i é n zu , naa la in in ga maa olo vai a.

²⁵ Telebo nui a a daami wo, ziila,
k l faa u nuiti koozu akai a a y de.

14

¹ Gima anzanui ná-p l ye ei loni,
k l imalala gelei n n i woloni t i.

² Z i é zi zu telebodai zu, naa a a zi G o
GALAGI aazuluabai zu,
k l z i é zi zu ga yaava eleiti, naa a a
p l l .

³ Gimalala nui a a maa oloi z l ga daawoiti
maa ele,
ima nuiti ti-lak l giti ta a ti mak .

⁴ U woza woli nik la ná, daamianigi a daamii akai
zu,
k l nik zin i zuvik i a a at n golai ve.

⁵ Zeelei s legai, é la z woga p ,
k l z zeelei a a z iti bo.

⁶ An ni ulasu nui a imalai aizi , é
la s l ga,
k l kidafaawu nui a a faa w gi z l
y n .

⁷ Maa ooza faa aa aalala nui a,
maz l é la i gila kpalaa fea è .

§ 13:21 w l : 10:27.

⁸ Kidafaawu nui a a si elei t , t ze
to a ga ima nui,*

faa aa aalala nuiti ta a loo ya ta- imalalai .

⁹ Gimalala nuiti ta a ula z zu t
vai zu,

k l undaan i a a s le nuiti saama.†

¹⁰ Es n a é ná-ziizool i w , ta ná-
koozun i,

nu ili ge la zooga é a n n z l naa zu.

¹¹ Faa u nuiti ta- l i a wolo,

k l s le nuiti ta-ze e otai aa a w l .‡

¹² Nu m inm in ka isi zu ga pelei ti ma pag ,

k l t un, ta pelei ma, nii gaa elasu, é liizu ga tiye, é
ti l saai zu.

¹³ N i a zoo é ziizool i aazumaal u,

koozun i a zoo é aa ela ga ziizool i.

¹⁴ K z ba nui a a ná-k wotiiti ma ulanumai
z l ,

k l nu ag i a oozun n n ma zi
eleiti ma ulanumai zu.§

¹⁵ Nui nii é la d faa m inm in kw , to a a la
naati kpein da, niiti ti wosu ma,

k l kidafaawu nui a a zi ga kele ele.

¹⁶ Gima nui a a lua faa i a, é oluave,

k l imalala nui a a yii aawana, é k ,
t ze daave la.

¹⁷ Zii ula nui a a imalala vaiti k ,

* ^{14:8} Tati pelei ta ili alaa ka ga nii: Kidafaawu nui
ná- imalalai a a ba, é si elei t .

† ^{14:9} Tati pelei ta ili alaa ka ga niiti: k l i pag i
a s le nuiti b , aak l s le nuiti ta p ti
undaan i z l . ‡ ^{14:11} W l : 3:33.

§ ^{14:14} Tati pelei ta ili alaa ka ga nii: k l nu ag i
elei viz g n n i a, aak l nu ag i
elei aa ooza n n i a.

nui kigaizi i ziima ,to a aw inze emai
maaloli ma.

18 Nuiti ti la d faa m inm in kw , naati ta-
oganii a é ga imalalai,
k l kidafaawu nuiti ta-masa b l gi a é ga
faa w gi.

19 Nu iti ta a unmaayei nu ag iti b ,
faa u nuiti alaa ta a k ana n telebo
nuiti ta- l la .

20 Bala nui la n ni nu n p b , an
sei iti,
k l kp t nui w laiti m in gola.

21 Z i é sei i w inze ezu, naa a koto
zu,
k l undaan nu aga naa, nii é maan nuiti
maaw in aazu.

22 Niiti ti isi zu faa i zu, naati ta kaka pelei ma,
k l niiti ti isi zu faa ag i zu, naati ta k zu
nu lai ta gaamai zu.

23 Botii kpein ka kulanumai ba,
k l pului a kp zu ula wafuungi olu.

24 Ġima nuiti ta-masa b l gi a é ga ta-naavoloi,
imalala nuiti ta-vaa aa aalalai a é ga ta-litigi.

25 Gaama wo zeelei a a z nvuiti kizo,
k l z wo zeelei a ga yaava nu.

26 Z i é luazu Ġ o GALAGI a, naa a kito gola
z l ,

ná-doun zunuiti ti d uzu z l p b .*

27 Ġ o GALAGI aazuluabai a é ga z nvu
ungi,

to a nu izo saai ná-baliiti ma.

28 Nu us i ná-m in a é ga masagi ná-l biyai,
k l nu us iti maa l vai a a kundi ii
olo olo.

* 14:26 W l : 10:27.

T n Faalaaliiti 14:29 39 T n Faalaaliiti 15:5

²⁹ Z i zii la ula fala, naa a ná- imala wolai l zu,
k l zii ula nui a a ná- imalalai zul .

³⁰ Ziil igi a é ga kpus i ná-sii zu oozagi,
k l toloi a é ga see i ma aeiti su.

³¹ Nu a bala nui maan na, è Kp t Nui
l l ga,
k l nu a maan nuiti maaw in aana, è ti
B t nui l biya.

³² Faa u nui ná-yaavai a a toka,
k l kitogi a a telebo nui ya, ey su saai.

³³ Gĩmalai a a zeĩ kele ele nui yiima ,
naa w g alaa imalala nuiti saama.

³⁴ Telebodai vai a a zoi w l ,
k l kotoi a ga nu us iti kpein unfe faa.

³⁵ Masagi ná-unfemai a a boti nui naati
b , niiti ti botii zu b ga imalai,
k l z i é unfe fai zu, ná-zii aawanai a a
zeeli naa ma.

15

¹ Goo aa ote pag i a a zii ulagi aayei,
k l nu maawana i a a kp i
zuw l .

² Z i é kalagi wosu ga imalai, to a a kala w in
nu ma,
k l imalala nui a a imalala vaiti n wo.

³ G o GALAGI aazu a ada p ,
é a nu iti ta nu ag iti sum .

⁴ Nu laawoo ag iti k e z nvu wulu
wolai,
k l faa u n gi a a zii olo ologi

⁵ Gĩmalala nui a a k ná-t n gooiti
p l l ,

T n Faalaaliiti 15:6 40 T n Faalaaliiti 15:16

k l z i é yeezeizu zeliromai wu, naa a
l zu ga ima nu.

⁶ Naavolo m in m in ka é telebo nui ná-p l i wu,
k l nii kpein nu i s l su, to a a ga
ziizool i ma ungi.

⁷ Gima nuiti daawooi a a faa w gi vaza,
k l faa aa aalala nuiti ziima la ana.

⁸ G o GALAGI maa i a ga faa u
nuiti ta-zala aiti,
k l s le nuiti ta-GALA maan n woiti
n b .

⁹ G o GALAGI maa i a ga faa u
nui zi elei,
k l naama nui n b , nii é il su telebodai
olu.

¹⁰ Z i é ze ezu faa ag i olu, faa wola a la ma ga
maa olo,
z i é zeliromai w inze ezu, naa undaa a ili.

¹¹ G o GALAGI g v alaazu ta undaa ili
ze eza ai, zu vaiti kpein kw ,
nu us iti zii w fai a ga leeni t un b !

¹² Waso nui n b vaa la ga nu zeli lo ma,
é la a ga li ima nuiti p b .

¹³ Koozun i a a nu aazu volo,
k l zii l i a a nu aal i.

¹⁴ Kele ele nui a a aa a faa maa li vai ma
yeen p ,
k l imalala nui n gi a a ga
imalala vaiti n .

¹⁵ Maan nui zii ma voloi kpein u ,
k l z i undaan ai, naa a a f ti ula vai
laawu n .

¹⁶ Fiz g nu a ani go n z l , è ga
G o GALAGI aazuluaba nu,
è a li naavolo wola z l su, nii zii l i polu.

T n Faalaaliiti 15:17 41 T n Faalaaliiti 15:28

¹⁷ Fiz g nu tufa wuulugi ma laamii wo, kp t ai
n b i zu,

è a li nik wul i miizu, ni w inze emai a ná.

¹⁸ Zii ula nui a a kp iti suw l ,
k l z i zii aa la wana fala, naa a a sakpegiti
gaayei.

¹⁹ Naka nui ná-pelei e ain sasai,
k l s le nuiti ta- elei aa a s li.

²⁰ Gima loun zunui a a k oozun ,
k l faa aa aalala zunui a a dee l ili.

²¹ Gimalalai a ga koozun i naama nui , nii
balagai faa aa ai ma,

k l zunui kele elegai, to a a zi s ledai zu.

²² Faa m inm in ka a aza i, ti la zolooga t ze
gaaza atalai a,

k l ti zu a a t , ni t n bo nua ta ná.

²³ Koozun vaa e zunui , si gi zu é
woo aa otegi veezu la,

ziil i faa e, ni kp i a wona ga bo yee ala!

²⁴ Kele ele nui a a zi ga pelei, nii é l zu
geezu z nvui b ,

naa a kizosu g v alaazu ma, nii é buu elei.

²⁵ G o GALAGI a a waso nuiti ta- l i
olo olo,

k l to a a aa poanzai ligiti maazu.

²⁶ G o GALAGI maa i a ga kisi iti,

k l kp ag iti ka a a va ti wu.

²⁷ Z i é w inni ele-o- ele, é t , to a a ná-
p l ye eil kp l i zu,

k l z i é lob anii w inze ezu, naa zii zu a
ooza.

²⁸ Telebo nui a a igaizi , aisa é a
goo aa otegi ve,

k l faa u nuiti ta a faa i vaza ga
laa .

T n Faalaaliiti 15:29 42 T n Faalaaliiti 16:5

29 G o GALAGI maa ooza faa u
nuiti ba,
k l to a a woilo telebo nuiti ta-maan n
wooit ma.
30 Nu lai ma aazu a a koozun i
ve,
nui a woo niin ag i m nina, to a ai d , é
zeeli ma aeiti ma.
31 Z i é woilosu t n gooit ma, ta ba etea zi i
zu,
naa zeizu a ima nuiti saama.
32 Z i é l zu ga zeli min lo ma, naa a
l l su,
k l z i é woilosu t n gooit ma, naa a i
pag iti s l .
33 G o GALAGI aazuluabai a a nu ala ga
imalai,*
aisa nu a l biya z l , k ni è maayei
p .†

16

1 Nuiti ta a ta-vaiti seikpasu,
k l G o GALAGI a woo aa elagi zea.
2 Es p ka a isi ga nii kpein é k zu pag ,
k l G o GALAGI a é de- vaiti ma ungi
ma lukp i aale ezu.
3 Da-vaiti p z G o GALAGI yeezu,
a-vaa zeikpasuiti su a t .
4 Ani kpein kp t ungi a ná, G o GALAGI ,
an faa u nuiti, ta ná maan voloi
5 Waso nuiti maayo ge la G o GALAGI ,
kole ga ti zalalalai la y ga.

* 15:33 W l 1:7 zu, ta su ulazu . † 15:33 W l
: 18:12.

⁶Faa aaza golai a a gba ga nu lai ta gaamai,
 G o GALAGI aazuluabai , nu a a
 maa ooza faa i a.

⁷Nui zi elei a n na G o GALAGI ,
 to a a ti y zu t ta sili nuiti.

⁸Fiz g ani goi nu s l su, é z l telebodai zu,
 è a s l golai wo, yaavai zu.

⁹Nui a a faa zeikpasui ,
 k l G o GALAGI a lo k olu p .

¹⁰Masagi a na a, daawooi a ga GALA gooi,
 a na tukp i aale ea, daa mina wooveleda

¹¹G o GALAGI w in ga kiloiti ti laazeelias,
 to a devezu, elei k ganiiti maan ai ti
 la.*

¹²Faa u vai maayose e masagiti b ,
 maz l telebodai ai a a ná-zobogi
 maawui.

¹³Masagi w in ga naati, niiti ti-laawooiti s legai,
 naati n b , niiti ti zu ga gaamai.

¹⁴Si gi zu masagi yii aawanazu la, ná-zii ulagi
 e saa eelai,
 k l ima nui a zoo é gaa .

¹⁵Si gi zu masagi aazulo pelei asu da, naa a é ga
 z nvui,
 ná-nu lai e fo o ulazu
 lona iingi.†

¹⁶Gimalai z l fai viz g zanu kitei aal ba vai
 a,
 kele elegi maa gai le eg walii a!‡

* 16:11 W l 11:1 zu, ta su ulazu . † 16:15 Fo o
 aa elasu lonai a é d zu ga tufaiti p n si gi
 zeelia. To a ga kp t i ta koozun ima oogi (TSV
 11:14). ‡ 16:16 W l : 2:4.

17 S le nuiti ta- elei a é ga, è oluave faa i a,
z i é aa aazu si elei ma, naa a z nvui
izosu.

18 Wasogi a a a a ga nu olo olo fai,
kib l mai a a a a ga tooi.

19 Fiz g nu maayei, wa maayei
nuiti,
wo a li su k zoganii ma, wa waso nuiti.

20 Z i é idaazu kala gooiti bu, § naa a undaan i
z l ,
undaan nu a ga naama nui, nii é itosu G o
GALAGI a.

21 Z i é ga ima nui ziima , naa a ta a ma,
kele ele nui,
kp n n gi a a a pil s l .

22 Gimalai a a z nvui ve naati zea, niiti ti zi zu la,
imalala nuiti salai a ga imalalai.

23 Ni imalai a nui yiima , to a a ga
kidafaawui,
ná-y p i é bosu, naa a a faa aa m ni nuiti ma.

24 Kp ag itik e k ingul i,
nii n ai z nvui , pagai ga k d ganii kpus i vaa
zu.

25 Ta a ná, si elei z legai gaazu,
k l gaa elazu a ga saa elei.

26 Pului a a ga boti nui ná-kp bai,
daa a a di boti vai ma.

27 Nu akai a a faa i ele t ,
daawooiti k e abulekai, é galai wosu.

28 Yaava nui a a kp iti te e,
z zuzi nui a a b la nuiti bali ma.

29 Su u nui a a sei i yaava,
é naa il pelei a, nii u ai.

§ 16:20 Tati pelei ta ili alaa ka ga niiti: z i é ga kidafaawu
nui, aa z i é woilosu GALA daawooi ma.

T n Faalaaliiti 16:30 45 T n Faalaaliiti 17:7

³⁰ Z i é aazu zu ma ga é isi yaava
vaiti su,

é lak l giti pu bu, naa ega ga faa i .

³¹ Unde a olegiti ta ga l biya w l gi,
ta a z l s ledai zu.

³² Z i zii la ula fala, naa viz g k ulu ai a,
nui é zosu, naa viz g z i a, é taa wolai
zosu.

³³ Ta a kpakutoomai ga, ti elela ele vaiti
kw ,
k l G o ' GALAGI a a a deve aa elagi wo.

17

¹ Fiz g ulu u a v goi nu ya, è a mi
ziil igi zu,

nu a p l i naa wu, daamiani pag i kpein ge ná,
k l sakpegi la ega ná.

² Boti nui é ga ima nui, naa a a ze i doun zunui
unda, nii é aa ulama vai zu.
To a n n z l poganii zu leaiti
saama.

³ Wali aei ta zanugi, ti aa a a wun ga abui, ma
n i a ula ba,
ele ana G o GALAGI nuiti zii olu ulazu la.

⁴ Z i é faa i zu, to a a woilo faa u
nuiti goo ma,

z nui a a woilo, woo u wo n giti goo ma.

⁵ Da ulana bala nui zu, Kp t Nui a è
unfesu,
z i é oozun zu sei i ná-maan vai
zu, salalalai la y ga.

⁶ Nu l iti ta-l biya w l gi a é ga ti-
lounlointi,
lointi ma zaalai a é ga ti z l nuiti.

⁷ Nu woozu z i la zolooni faa aa aalala nui ma,
zekana n , z i la zolooni la kundi ii ma.

⁸ Tanigaa ta a isi ga, lob anii a ti ga
 undaan i,
 naa a ta z l su, ta-vai p su.

⁹ Z i é p é n nuiti b , naa a a t
 kolo ologiti suvaay , niiti ti ai la,
 t ze i a na su ulaa kenein, naa a a è-
 w laiti maa ooza è a.

¹⁰ Zeliloma ilagi a a faa aa kele ele nui ma,
 é le e kpak ungila (100) ba, ta faa aa aalala
 nui lo a la.

¹¹ Nu i a a buze e daal ma vai n
 aizi ,
 keelai é la maaw in a a, naa a a le e
 daal ma.

¹² Nu omi ga fil zua leei, nii ná-zi oiti kulaai zea,
 naa viz g , è a omi ga faa aa aalala nui é ná-
 titidai zu.*

¹³ Ni nu a faa ag i zalana ga faa i,
 maan i la ze ea maala p .

¹⁴ Sakpegi l ze i, naa a é ga è zi i lu losu
 laavie,
 ze e ná, aisa kp i a le e.

¹⁵ Nii é losu faa u nui olu, ta z i é telebo nui
 eelalazu,
 ti feleg p ti maayose e Ĝ o GALAGI

¹⁶ Walii a na imalala nui ya, leeni a a k la?
 To a zoo é imalai eya la aa?
 K l i pag la zea.

¹⁷ B la nui a a n b i yeen p .

* ^{17:12} W l ti: 2Sa 17:8; W z 13:8.

T n Faalaaliiti 17:18 47 T n Faalaaliiti 17:28

Ɔ loin a a kp bai , faa aagi a
aana.†

18 K ni nui balagai igi ma, naa a a minaze e,
é ga zeelagai, nu iligi ná-kuyei zala vai
zu.‡

19 Nui kp bavai n aib , t kolo ologi n
b .
Z i kib l mai su, naa w in ga é
olo olo.

20 Nui yaavai ziima , é la undaan z l ga,
z i é ga n felegi, naa a l nimizai zu.

21 Z i é faa aa aalala loun zunui z l su, zi-
izool i a a ma.

Ɔimalala loun zunui, k oozu la ga n .

22 Ziilaai a ga k d ya za u wola,
k l kite ei a a nui zu gi e.

23 Yaava nui a a lob anii zo, ti d u se ei wu,
nii a k é tukp i maa e.

24 Ɔimalai maa u a kele ele nui a,
k l imalala nui aazu a liizu faiti p , niiti
é la zooga é a ti z l .

25 Faa aa aalala loun zunui k a a
zii l i zu,
é ga zii olo ologi naa , nii é s l ga.

26 É la zolooni, nu a fuun gani ula s balala nui ya,
to a ga telebotala vaa, è a unfema nui lo a.

27 Nui nii é ziaa faa m inm in su, naa a a dama, é
mina ga gola,

kele ele nui a a yee alai ze e, é a isi .

28 Ɔimalala nui alaa a a leve ga ima nu, ni to a zoo
maa su kp .

† 17:17 Tati pelei ta ili alaa ka ga nii: loin
ta a a z l faa aagi ma voloi vaa zu. ‡ 17:18
w l 6:1 zu, ta su ulazu .

T n Faalaaliiti 18:1 48 T n Faalaaliiti 18:12

Z i é laa ulusu, naa a é ga zunui nii kele elegai.

18

¹ Nui nii kpalai ga akala n , to a a maa ooza
z iti ba,

to a a yii aawana, ima vai kpein daal ma.

² Gimalala nui yiima vaa la ga faa aa vai,
k ni ná-kisi iti sul vai.

³ Si gi zu nu i aazu la, w inze emai a a
il polu, ti a.

Unfegi a a il aa ulamai olu.

⁴ Nui wooiti ti da, ta ga zi i buuzei ai gola,
imalai ma ungi a ga k tu i, é zulusu.

⁵ Maa la n ni, nu a lo faa u nui olu,
è a telebo nui eelala ná-gaamai zu.

⁶ Gimalala nui ná-kp iti ta a sakpegi loo,
daawooi a a do ai maaloli ma.

⁷ Gimalala nui a na a, to a a
olo olo fai ,
kp wooiti ta a ga baliiti, é ga tiye.

⁸ Z zuzi nui ná-kp iti k e ani
migiti,

ta a yei ti zeeli nu oozu .

⁹ Z i é ná-boti vai maa on su,
ta ga ani ila, ta z i é kolo olosu.

¹⁰ G o GALAGI a ga si i golai,
telebo nui a a iz , é li ná, é ziil igi zu.

¹¹ Kp t nui ná-naavoloi a é ga ná-taa wolai,
to a a igaizi ga to a ga si igi, nii a zoo t un
mak su.

¹² Si gi zu wasogi nui yiima laavesu da, kolo olo
geei zeelia.

T n Faalaaliiti 18:13 49 T n Faalaaliiti 18:23

Aisa è a unfemai z l , k ni è zoo
maayeizu.*

13 Z i é goo aa otegi veezu, aisa é a woilo kp i
ma, é wosu,
to a ná- imalalai ula k l ma, é z ng z l
a.

14 Kisi ag i a zobo fe nui , é zi see i wu,
k l kisi ag i a valibonagai te ei, a
a pu su olu?

15 Kele ele nui w in ga é faa w gi z l ,
ima nui a a aa a ga é woilo kp iti ma, ta nu
ala.

16 Faan i a a peleiti daalao,
é nu laazeeli nu wolaiti ma.†

17 Nu m ungi é aaza azu, to a a e
to a gaamai zea,
ey su tukp i a é gooiti sakpe.

18 Kpakutoomai a a sakpegi e,
to a a alaa nu wolaiti se e unga.

19 Nu zeeli vai aa loin ma, nii
maawanaai, é le e taa wolai a, nii si igi
ma.

Kp i e si igi laa ma
z giti.

20 Es ka a daawooiti ma l n giti k , é yi o
ga tiye,
to a yi o ga niiti, dak l giti ti ti veai.

21 Saai ta z nvui ta zoo z l su nui n gi za ui zu.
Z i kp zu ulai n ai b , k ni é va su olo
m fai wu.

22 Nui a anzai z l na, é undaan i z l ga,
faan a naa, é s l gai G o GALAGI ya.

23 Bala nui a a ga maan n wooi,

* 18:12 W l : 15:33. † 18:16 W l : 17:8.

kp t nui goo aa otegi wo ga zee aa aai.

²⁴ Nui nii b lai m in ai, ta polu kp l vai ma,
k l nu w la itei a a ili è a, é le e è-
loin a.

19

¹ Fiz g nu ga bala nu, è eteai zi ladalai zu,
è a ga faa aa aalala nui, nii z ai.

² É la viz ni nu n p ma, é a ala faa w gi ma,
z i é zuvil zu, to a a faa aazagi .

³ Nui ná- imalalai a a ná-pelei aa ala ba,
é a yii aawana G o GALAGI ma niina.

⁴ Naavoloi a a nui w lai m in gola,
k l bala nui b lai a a l ba.

⁵ Z zeelei zalalalai la y ga,
do ai la oolaa naa a, nii é z i vazasu.

⁶ Nu m inm in ka a s elama nui maamus
gaazu,
s ka p é ga naa b lai, nii é faan i
zu.

⁷ Bala nui la n ni k lointi b ,
aa mu ná-si poluiti, naati ta a maa oozaba.
Si gi zu é w inni la ga é ti , ti la m koba.

⁸ È kigaizi i maa li, a naa zu a i
a-undaan i vaa ma,
a ilina imalai a, a undaan i z l .

⁹ Z zeelei zalalalai la y ga,
z i é z i vazasu, naa a loozu ya.

¹⁰ É la viz ni imalala nui ma, é a eteai zi gaan
zu,
s naga du i a ga kundi iiti deve nu.

¹¹ Nui ná- imalai a a a v ni da ná-zii ulagi ma,
to a b ga l biya, é ná-faawanamaiti suvaay .

¹² Masagi ná-zii ulagi maayiki e zalai zik
wooi,

T n Faalaaliiti 19:13 51 T n Faalaaliiti 19:22

k l ná-faan i e n agi, nii é
tufai a.

13 Faa aa aalala loun zunui a ga k ná-
nimizai.

Kp le e anzanui e zi goi, nii é
il su peinpein maa la le ezu.

14 Nu a zoo è p l i ta anii kpein s l ga pogani
è- ni zea,

k l G o GALAGI ila kpe n a a zoo, é ima
anzanui ve nu ya.

15 D i a a nui wui ma,
z i akaai, pului a so.

16 Nii é devei zosu, naa a aazu z nvui maazu,
z i é la aa aazu si elei ma, naa a za.

17 Z i a bala nui maaw in a, l d kana é feezu
G o GALAGI ya,

naa a naa ve zea, nii maan ai ga é s l .

18 È-loun zunui maa olo gelegele, si gi zu kitogi ná la
d ,*

k l miná w in ga paa vaa.

19 Nui zii ulazu, k ni ti ani ula zea.

Ni ti la ani ulani zea, ti zobo fea b ga é t ze
olu.†

20 Woilo t n gooiti ma, va zelilomai wu,
gaa elasu, a ga ima nu.

21 Nui a a faa m inm in k ele t ná-
kisi i zu,

k l G o GALAGI ná-devei a daa a a zeeli.

22 Nii nu us i p nui ná-fai zu, naa a é ga
woo iladai,

* 19:18 si gi zu kitogi ná la d : Tati pelei ta ili alaa
ka ga nii: maz l kito ka d ná. † 19:19 ti zobo fea b
ga é t ze oli: Tati pelei ta ili alaa ka ga niiti: ta
t ze oli, aa ta ta baa vai a.

T n Faalaaliiti 19:23 52 T n Faalaaliiti 20:3

k l tama, bala nui viz g woo alada nui a.

²³ G o GALAGI aazuluabai a a nu a, è
z nvui wo, †
anii p ge è ya, è kpidiiti si , maan la zeelia
è ma.

²⁴ Naka nui a a yeel a a okoi zu,

k l d vai daa , naa aa.

²⁵ Si gi zu ti waso nui lo azu la, z i é la d faa
m inm in kw ni, naa a a is l ,
zeli lo kele ele nui ma, to a faa w gi z l .

²⁶ Z i é k zopele uzu, é dee ,
naa a ga doun zunui é unfe fai zu, ta
aa ulama vai.

²⁷ Dòun zunu, a ena woilosu kala gooi ma,

a oluave faa w kp iti ba.

²⁸ Zeele i a a tukp aale e vai aa ala ba,
faa u nuiti daa a a telebotalai mi.

²⁹ Tukp i ele t ga é loo
ulasu nuiti ma,

do a ak i a ga faa aa aalala nuiti polu
zaama n n .

20

¹ D i a ga ulasu anii, kp le anii é nu
aazulatisu, to a ga z l ma anii,
nu-o-nu é loozu ya su, naa la zooga é a
ga ima nu.

² Masagi a yii aawanana, maa a a yiki e zalai
zik wooi,
i a masagi ná-zii aawanai aazul na, è-
y nvui a faa aagi laawu.

³ Nu maa oozakpegi a, naa a ga l biya vaa.
K ni imalala nui a a woizu l , é l su.

† 19:23 w l : 10:27.

⁴ D nui la k ni, é a wozai woli ma
yee alai,
ani la a ná, nii a te e molo le ei zu.

⁵ Kisi iti ti nu us i yiima , ta ga zi i buuzei ai,
kele ele nui a soogai ta za azu.

⁶ Nu m inm in ka a ná-woo iladai zul ,
k l mini a s elama nui a a ná?

⁷ Telebo nui a zi zu ná-s ledai zu,
undaan vaa wola a naa, ná-dointi b , a ze ena
naa.

⁸ Si gi zu masagi zeizu la tukp aale ezu ,
to a a faa i y zu a, ga w l laa ilagi
n .

⁹ B a a zoo é ma: «Ziima olea ena,
gè adega koto la m bà?»

¹⁰ Nu kiloi ta k ganii ma zii feleg iti se e, é a
nuiti yaava,
naa a ga G o GALAGI maa i ba vaa.*

¹¹ Zunu loungoi a a ele l ga ná-
k wotiiti,
nu ka ni s gi a a, é z le.

¹² Nu woiye ei é faa m nis, nu aazu é
woza aazu,

G o GALAGI a é ti ilagilagi p kp t a.

¹³ Mina iim nii wola n , è mina gaa ela
baladai zu.

Wuze e ga sobuzobui, a daamiani s l , è l
ba.

¹⁴ Ani eya nui a a ma: «É la ani! É la ani!»
K l a ze ena ná, é maamus ga anii naa
z l fai.

¹⁵ Zanugi ma vaa la aani, k bu ani ag i m in ,
k l anii nii fiz gai ti p ba, naa a é ga, nu laawooi
é faa w gi veezu.

* 20:10 W l 11:1 zu, ta su ulazu .

¹⁶ Ni nui ta a na ga zeelaga è b , é
il nui ta ná-kuye vaa a, nii è la kw ,
ná-se ei ze e ga kp unmai, nui naa ná-faa zu, nii è la
kw .

¹⁷ Daamianigi unmaai, m unpa to a a n ,
k l naa olu, to a a ga k tui, é nui laa
laave.

¹⁸ Faiti ti aza isu, ti laa a a zeeli ga t n
pag iti maa ele.

Da na lia k ma , gaalugi wo, è faiti kp t .

¹⁹ Z i é fama i vazasu, naa a d uzu vaiti
kulazu.

À mina faa ma, wa nuiti ti kp zu ula akaiti
bosu.

²⁰ Z i a k voovo ta dee,†
zii a loo, e lanboi é zaazu kpidi ii zu.

²¹ Poganii s l gai ga gaazuvil i m unpagi zu,
tuya la a ma naa olu.

²² Mina ma: «Nà r n otokula!»
Gito G o GALAGI a, to a è izo.

²³ G o GALAGI maa a ga k ganii daa
la zeelini,

é la vaa z iloi wu.‡

²⁴ G o GALAGI a é losu nui lu ná-eteai zu.
Nu us i a zoo ale é pelei w , nii é zi zu la?

²⁵ Polu la ani nui ma, è a ani ve G o GALAGI
ga gaazuvil i,

aa è minaze ep , è a le a igaizi su.§

²⁶ Gima masagi a a faa u nuiti so,
é faa la ti ma, maaw in a la su.

† ^{20:20} Faa u wola a ga nii t ge zeini ma kpaan,
z i a la kolo olo, ti ena naa a (Egz 21:17; Lev 20:9;
TSV 27:16). ‡ ^{20:23} w l 11:1 zu, ta su ulazu .

§ ^{20:25} w l : TbN 5:3-5.

27 Nui ná-faa aa aa igi a ga lanboi, nii G o
GALAGI feai,
to a é nui yiima vaiti p f l f l su.
28 Nu lai ta woo iladai a a a masagi
mak , lai a é ná-masa kp kp gi ze ele
t zu la.
29 Z b i a é ga buze e niin giti ta- adai,
k wola l iti ta-unfemai a é ga unde a olegi.
30 Maawana alai a ga faa i d salei,
zekana é la, do ai a a zeeli kisi iti ma, niiti ti
l uai.

21

1 Masagi yii a G o GALAGI yeezu, e zi i é
yeizu,
é a lii la, n p ná n ai b .
2 Es ka a isi , ga nii kpein é k zu pag ,
k l G o GALAGI a é de vaiti ma ungi
ma lukp i aale ezu.
3 Nui a telebo fai ta s le fai na,
naa a fiz gai G o GALAGI aazu, é le e
zala aiti ba.
4 Gaazul i ta waso z nvui,
faa u nuiti ta-eteai kpein ka ga kotoi.
5 Z i é aa aazu, é faazeikpasuiti k , naa z l gi
zu a w l ,
k l z i é faiti k zu ga gaazu adii, naa a li é l
pului zu.
6 Niiti ti ta- t iz l su z i zu,
ta ga faa aa aalala nuiti ti iz zu, ti l saai zu.
7 Faa u nuiti ta-zu i a a li ga tiye,

* 21:1 P t elei é k ni la ga Ne ukaden zaal
(Dan 4:28-29, 32) ta Siluse (Eza 45:1-3; Esd 6:22). W l
ti: 16:1, 9; 19:21; 20:24.

- maz l ti la vaani bu, ti a ladalai .
- ⁸ Namaba nuiti ta a il' pele ngugi olu,
k l lada nuiti si elei z leg .
- ⁹ Fiz g nu ze i fiil zosu sokogi zu p l
ma
wo a li su zeizu ma, wa kp le e anzanui.
- ¹⁰ Faa u nui yiimai a ga faa u vai,
an b lai i, é la loga maazu.
- ¹¹ Maa olo ak i a zeelina waso nui ma, z i é la d
faa m in m in kw , naa alaa a a i
s l ,
a ima nui 'alana, to a a faa w gi z l .
- ¹² Telebo nui[†] a a ida naa kpein bu, nii é zu
faa u nuiti ta- l i wu,
si gi zu ti l zu la maan i zu.
- ¹³ Nui nii é la woilosu maaw in nui ná-kpee wooi ma,
t i a kpeei loo, é la goo aa ote
s l ga.
- ¹⁴ Faan i é zu d uzu, naa a a
zii aawanai aayei.
Lob anii é le esu d uzu, naa a a zii ula
golai aayei.‡
- ¹⁵ To a ga koozun vaa telebo nui , s le fai a
na a,
k l naa a ga nimiza vai faa u nui .
- ¹⁶ Nui nii é ze ezu i pag i ma elei a,
ná-doo o bosu a zu ga g v iti ta-
maa gi zu.
- ¹⁷ Z i yiimai n ai b , to a kpalai w ,
z i é veai d i ya, ta etea aazu ulap i,
é la t a ey su p .
- ¹⁸ Faa u nui a é ga telebo nui unm ganii,

[†] 21:12 telebo nui: Tati pelei ta ili alaa ka ga nii: telebo
GALAGI. [‡] 21:14 W l ti: 17:8, 23.

yaava nui ga s le nuiti t n i.

¹⁹ Fiz g nu zeizi zooi ta zu naa v ai,

è mina zeiki p le e anzanui oba, zii aawanaai.

²⁰ Ġima nui zeizu , nu a a ani naavolo ag iti
ka ná, ta gul mak gaiti,

faa aa aalala nui a a naati suvaza, niiti ti zea.

²¹ Zi é aa aazu, é ga telebo nu, ta
woo ilada nu, sii zu a ooza,
to a zo ga telebodai ta unfemai.

²² Ġima nui a laal na taa wolai wu, nii sala usu
z z giti ti maa zu,

é si igi loka, nii taai itogai ba.

²³ Zi é aazu daa maazu ta n gi,

naa a izo kidaa ili faa m inm in ma.

²⁴ N ulasu nui a ga waso nui, ta gaazul nui,
nii waso date egai diizu faiti k vai ma.

²⁵ Naka nui a a za, t zeizi ziima vaiti daa la zeelizu,
maz l é la p é a yee fai n p ba.

²⁶ Yeen p , to a gaazu ulap i laawu,
k l telebo nui a a ti p kw , é la ta mak ga

²⁷ Faa u nuiti ta-zala ai a ga ziimazi ganii,
s naga ta aana kulazu ga kisi i.

²⁸ Z zeelei undaa a ili,

k l z i é gaamai wosu, nii é m nini, zobo ka naa
si n p su é .

²⁹ Faa u nui a a ula ga lada nu,
k l s le nui a a aa a si elei ma.

³⁰ Nu us i ná- imalai, ta ná-kele elegi ta ná-kisi i,
naati tan p ge la zooga, é a li Ġ o GALAGI
yiimai laal ma.

³¹ Ta a sooiti maa ili k voloi laal ma,
k l pil s l fai a Ġ o GALAGI yeezu.

22

¹T ulagi viz g naavolo wolaiti ba,
è unfe z iti ma, naa viz g , é le e walii a ta zanugi.

²Kp t nui ta bala nui ti g faa ila ma:
G o GALAGI a é ti feleg p kp t a.

³Gima nui a a maan i a é aazu, é l kp
tu
k l nui é la d faa m inm in kw , naa a a
zi ná oba , é ma l iz l .

⁴B maayei ta G o GALAGI aazuluabai ma
ulanumai a ga,
kulagaan zui, ta unfemai, ta sii zu oozai.

⁵Yaava elei, aingiti ka ti su, ta baliiti, maan ai nu
maa oozaba,
ni è-y nvui w in a è ma.

⁶Doungoi ala ga pelei maan ai é zi la,*
an si gi zu é l za asu da, é la ze ea ba.

⁷Kp t nui a a ze, bala nui unda.
Kuye ze e nui a ga du i, kuye nui ya.

⁸Z i a telebotalai vaza, to a te e ga maan i,
ná-zobogi a olo olo, nii é toomai zu la.

⁹Nui é nu lai zu sei iti b ,
to a tuyai z l ,
t ze ta su ná-daamianigi ma ta bala nui.

¹⁰N ulasu nui , kp i a e,
goomaa aaliiti ta poomugiti ta e.

¹¹Ni nu w in é ga masagi n i,
k ni kisi ag iti ti n b , ta n n
kp iti.

¹²G o GALAGI a w l zu faa w gi ma,
k l to a a yaava nui ná-kisi iti supu.

* 22:6 Tati pelei ta ili alaa ka ga niiti: doungoi maa olo
ga si elei, aa doungoi maa olo ná-eteai l ze
zi gi zu.

¹³ Naka nui : «Zalai a loni etea ,
é mina lia bàlizu ga pelei zu taa zaama !»
¹⁴ W nzi anzanuiti daa a ga ze eza ai
su oozaai,
nui Ğ o GALAGI yii aawanazu ma, naa a loo su.†
¹⁵ Ğimalalai ili doungoi yii a,
maa olo ak i a maa ooza ba.
¹⁶ Z i é bala nui laazu lizu, é at n s l ba,
ta z i é veb aniiti feezu kp t nui , naati
gaa elazu a ga baladai.

Ğima nuiti daawooiti

¹⁷ Dama, è woilo ga pag ima nuiti gooi ma,
yiilaalao faa w gi lu , gè feezu è ya.
¹⁸ Maz l fiz g è ti mak isu,
è ele t yeen p , è a ti zu ula.
¹⁹ W in ga è ito Ğ o GALAGI a,
naa a é ba, za, nà è alasu, a alaagi.
²⁰ Gè la t n gooiti ta kidafaawu vaiti s ni è ma,
ná zeizu a ga puusa ag (30),‡ aa?
²¹ Naati ta kala kitei ve è ya, soloogai kitogi ma.
Ni nui ta a è le ena, gaamai aizi zu,
a zoo è faa gaamaiti bo ma, kisu ala.

²² Mina lo bala nui ná-zobotalai ma, è a maavo,
mina maaw in nui maan
tukp aale ezu .

²³ T ze Ğ o GALAGI a ti maalobo,
to a naama nuiti z nvui ula ti ya, niiti ti z iti
zea ligiti kulazu ti ya.

† ^{22:14} w l ti: 2:16; 5:3, 5; 6:24; 7:5. ‡ ^{22:20}
puusa ag : Nii wola la oleni E ulu wooi zu. Tati
pelei ta ili alaa ka ga niiti: m unpa, aa niiti ti wola
agai.

²⁴ Mina zii aawanawana nu zeizei,
mina zii ula nu ga zi polu ,
²⁵ è a li maa olozu ga si elei,
è a bali la lu a-eteai zu.

²⁶ Mina naati saama, niiti ta ga zeelagaiti,
ziingao faa zu, ta kuye ze e vaa zu.[§]
²⁷ Maz l ni ani la è ya, è a sala,
ta è etei ula è ya, è laazu ga.

²⁸ Mina kw pelema l za agi ze e daazu,
nii è-m m wolani ti daani.

²⁹ Ni a zunui ta aana igi ma ná-botii zu,
to a zoo é botii masagiti b ,
é mina y naati saama, niiti ti la ga s elama nu.

23

¹ Ni a na zeini daami wosu ta ali a,
wa unfema nui ta, dama ga ná-fai.*

² Ta ula a- ului la,
ni è ulukpug .

³ Mina daamiani pag iti n t ,
tanisu ta feezu è ya kisi i maazu.

⁴ Mina l ga è t vai,
l v l ma isi i a.†

⁵ È zu n , è aazulo naavoloi a, t un é ega
ga l ,

§ 22:26 W l 6:1 zu, ta su ulazu . * 23:1 dama
ga ná-fai: Tati pelei ta ili alaa ka ga nii: dama ga nii é
è- akala . † 23:4 Tati pelei ta ili alaa ka ga nii:
ga kele ele nu è kw pelezu.

maz l to a ko egiti tosu a,
é o e, é li oozama, e ko i é
geezu .

⁶ À mina daamiani ma, wa nui é ga zii od
nui,
è aazu mina ula daamiani pag iti ba.

⁷ Maz l nui e kpegai na ga deve, é ma:
«Laami, è le.»

K l gaamai zu, é la è ziima .

⁸ Da unpili ga ma u ai è miai,
woon n giti è ti wogai, ti la m faa aa.

⁹ Mina faa aa aalala nui ,
to a è woo ag iti baa ula.

¹⁰ Mina kw pelema l za agi maavalibo,
è a w in ga è podointi ta-yooi ze e.‡

¹¹ T ze ti maalobo nu wola a ná,
GALA i a ti maalobo è laal ma.

¹² Yiil maa oloi wu, è s l su,
è woilo faa w gi ma alagi ma, é wosu ga e.

¹³ Mina in in ga è-loin maa olo vai,
an ni a do azu ga kpak tieg , é la zaa.

¹⁴ Naa a zoo é kaka faiti kpud maazu,
niiti ta la ga undaa ili faa.

¹⁵ Dòun zunu, ni a ilina imalai a ga è-yii p ,
nà koozun wola z l naa zu.

¹⁶ Si gi zu è zu la ga gaamai,
to a b ga koozun wola.

‡ 23:10 w l ti: 15:25; 22:28; TSV 19:14.

¹⁷ Mina aazu ula faa u nuiti ba,
k l yeen p olo G o GALAGI .

¹⁸ Maz l a elela elei z l ,
a- itogi la olo ologa.

¹⁹ Woilo gòo ma ga pag , dònun zunu, è ga ima nu,
è yii il s le pelei a.

²⁰ Mina il d le nuiti polu,
aa naati niiti ti veezu daamii n n giti
zea.

²¹ Maz l d le nuiti, ta ulukpu nuiti, ta
a gaa ela nimizai zu,
iim ni wo nuiti alaa, ná tago ena, ti
maa ili ga se e za aiti.

²² Woilo è- wooi ma, nii é è z l ga,
mina è-lee l l , si gi zu é l za asu
da.

²³ Gaamai aizi , ta imalai, ta kalagi, ta faawu-
uzum gi,
mina ti zu olo olo.

²⁴ Telebo nui k a a koozun i zu
undaan ' nu a ga naa, nii é ima loun zunui
z l su.

²⁵ È- ta è-lee ti oozun è ma,
naama undaan i ga anzanui naa n n , nii é è
z l ga eteai zu.

²⁶ Dònun zunu, la n un da,
è sè elei wuuzum .

²⁷ Maz l kolo olo anzanui a ga ze eza ai
su oozaai,
w nzi anzanui a ga k l ye ei sul i ai. §

T n Faalaaliiti 23:28 63 T n Faalaaliiti 24:3

28 To a a pele ungi wo, e toosu nu,
to a a zunu m inm in k ga woo alada nu.

29 B a é kpeei loozu ga: «Ee, dèe, m àan a?»
B a kp wafuungiti ti losu ba, maa a wana un
ge la ba?

B a gaazu z iti kp i ai su?

30 Naati, niiti ti l bisu d lezu ,
t i ti d zupuiti kp lezu.*

31 Mina w l d i a pelei a,
é n su, é a volo l i zu, é a yei vaa.

32 To a a gaa ela ga, é nui i e kaalii,
é nu wo e kpokpo ganii ma wanai ba.

33 È- aazu a faa iligiti ka,
è- igi ta è-laawooiti ta zupu.†

34 To a è isu, e a laani kpolo i
zaama
e ato zu nui, é z l ni ga ma wului, fiil wolai
a iikpi.

35 È a ma: «Ta dò azu, gaa la wanazu ga ze,
ti pool ni ga kpak i, gè la gaa aani!
Nà wuunsu yeel ? K ni gè ani z l , nii nà kp le
m n !»

24

1 Mina aazu ula faa u nuiti ba,
mina w in ga ta-zi polui.

2 Maz l ta- isi i a n ga ti su olo olo,
ti a , é il faa i a, ti aazu k zu.

3 P l i a a lo ga imalai,

* 23:30 W l 9:2 zu, ta su ulazu . † 23:33 W l
: 6:10-11.

T n Faalaaliiti 24:4 64 T n Faalaaliiti 24:13

kele elegi a a sapezi .

⁴Faa w gi a a abuu ti daave ga
ani ag iti ti viz gai.

⁵Zunui igi ma, to a ga zunui suzeelai,
z i faa w gi zea, ta a a s b i a.

⁶Maz l faazeikpasu ag i a a zoo è k i
la,
t n bo nui ta-m in a kizoga a z l su.

⁷Gimalala nui la zooga é a ima vaiti gaa a.
Naa a é ba, k ni é a maa kp , ta na taa
vaiti devea.

⁸Z i ná-kisi i ga é faa i ,
naa laa a ga t olo olo kalam in.

⁹Gimalala nui ná-kidafaawui a ga kotoi,
ulasu nui maayose e nu us iti b .

¹⁰Da i te ena kp l i ma zi gi zu,
è-z b i maa a l l !

¹¹Naati unm , niiti ti liizu ga tiye ga ti ti l saai zu,
naati kizo, niiti ti liizu ga tiye kazemazu, ga ti ti aa.

¹²Mina ma: «Ee, gè la a su w !»
GALA nii é fai p kw , nii é zu è-yiima ,
naa la z zu w aa?
Ungo, z i é è-y nvui mak su, naa kw ,
to a s gilagilagi zala, e elei ná-k wotiiti
ti la.

¹³Dòun zunu, k in gul i m , maz l k in
gul i ag ,
ma migi a n è-laa .

T n Faalaaliiti 24:14 65 T n Faalaaliiti 24:23

¹⁴ Gítoosú, gá imalai ag a-eteai ma vaa ma.
Ni a zoonà è zì la, a zoo è oozun elela elei,
a- itogi la olo ologa.

¹⁵ Mina woyal telebo nui ná-p l i ma, ga faa u,
mina seizu olo olo.

¹⁶ Maz l an ni telebo nui loo la a zu
l fela, to a wuze e,
k l faa u nuiti su a a eze ele ga
maan i.

¹⁷ Mina oozun ni è zili nui a loona,
ni a l na kp l i zu, mina kua wo ga koozun i.

¹⁸ G o GALAGI a naa a ga wanama vaa,
é la m yii aawana ma.

¹⁹ Mina yii aawana naati ta-vaa zu, niiti ti faa i
zu,
mina aazu ula faa u nuiti ba.

²⁰ Maz l kulanuma la naati tu , niiti ti faa i
zu,
ti-y nvui a za e lanboi.

²¹ Dòun zunu, unfe G o GALAGI ma ta masagi.

Mina kp naati ba, niiti ti p ga ti fai p falibo.*

²² Maz l ti olo olo fai a ula ti viliba,
a é kp l i w , nii G o GALAGI ta
masagi, aazu seizu ti ma?

Gima nuiti ta-l n gi ta iligaa

²³ W l nii a ima nuiti ti boga m n .

Topolui a ga faa i tukp i aale ezu .

* ^{24:21} niiti ti p ga ti fai p falibo: Tati pelei ta ili alaa
ka ga nii: niiti ti ga l ba nuiti.

T n Faalaaliiti 24:24 66 T n Faalaaliiti 24:34

²⁴ Ni tukp aale e nui a na faa u nui
ma:

«S ge la è a,»

nu us iti ta foovo, ziiti ti yii aawana ma.

²⁵ K l tama z iti ti faa u nui eelalazu,
naati ta gaan zu, tuya a loo ti , é ga
ta-undaan .

²⁶ Goo aa otegi é veezu ga gaamai,
naa a ga b lalai ma oogi.

²⁷ Aisa è a a- l i lo,
k ni è etea ele wotiiti k d ,
è a- alagi ele t , é zoloo molo le ei ma.

²⁸ Mina zeele woo wo fuun è-zei i laal ma,
mina nu yaava ga è-laawooi.

²⁹ Mina ma: «Nà sosu, e elei é sòni da,
nà seizu zunu t i zea, e elei é k ni la ga ze.»

³⁰ Gè le eni aka nui ta ná-kpala kpelama ,
imalala nui ná-leez n elei laa .

³¹ W l , kpolo aingiti ta gui iti ti ni
n su ná p ,

si igi é ni ma ga sasai, naa woloni.

³² Gè naa aai ma, gè t zeini ga igaizi ,

nii gè p t ni, igi gè s l ni naa ma, é ni ga:

³³ è lago i n , è lago aazu ma f in n ,
è zaamale, è yeeiti da ma.

³⁴ Naama zi gi zu, baladai a na a è , e nui
é ulazu è viliba,

maan i ula è viliba e toosu nui.

Sal m n ná-t n faalaalii ta iligaani

25

¹ W l Sal m n ná-t n faalaalii tanigaani
ba m n , niiti Zuda masagi Ezeekiase ná-nuiti ti ti
aal ni ba.*

² Ada GALA d bizu t zeid uzu vaiti ba, é ti
ada masagiti d^{zu,} bizu si gi zu ti ta-wotiiti kulazu la
k l ma.

³ Ade la kw , geei wuze e é w mini, aa
mini a zooi oma w gai ná.
Ade la zooga, de a masagiti ta- isi iti kw alaa.

⁴ Ni nu a wali aei ma n iti kulana ba,
ain bo nui a kp t ga ani aka.

⁵ Ni nu a faa u nuiti kp na masagi
maa oolii zu,
to a ná-zobogi w l , a na telebodai a.

⁶ Mina w l masagi aazu,
mina ze i nu wolaiti seizu .†

⁷ Maz l fiz g ti ma: «Ua è ze i unfema
zeizu ,»
ti a li è unfesu nu wolaiti gaazu.

⁸ Nii a ka, naa mina ga za u, è a suvil ga nu
loliga tukp aale ezu.

Ni nui naa elei a è unfena, leeni a a k ?

⁹ Ni kp a na wo y zu wa è-zei i, a
gaa ula ba wa t ,

k l mina ta ili ná-d uzu vaa ula k l zu.

¹⁰ T ze i a m nina, to a è oomu,
è-l i a olo olo ey su .‡

¹¹ Kp i maa t ai ga pag , naa wola ag ,

* ^{25:1} W l s i l zeizu . † ^{25:6} W l
: Luk 14:8-10. ‡ ^{25:10} Tati pelei ta ili alaa ka ga nii:
è la m zooga è a pele le e maaw in woiti tu .

e zanu s lai, maa iliai ga wali aei.

¹² Z i é woilosu ima nui ná-t n gooi ma ga pag ,
to a b ga zanu bala aegi ele, ta zanu kitei ma
bu anigi.

¹³ Molo le e voloi ma liegi zu, zi l i a a ga
nu yiil i ganii.

Zekana, goo ila keelai a ze ena ná-si i ma, to a
a mali ii yiil i.

¹⁴ Nui é wasosu ga faan vai, tama é la
k zu,

kula ga tonai, nii é maaluai, k l é la aazu.

¹⁵ Maa ungi a nu a a v ni da kundi ii ma,
woon n gi alaa a a nu aei wolo.

¹⁶ Da k in gul i aana, k m n ga è-ma lieg i,
maz l ni a gola m na, a unpili da.

¹⁷ Mina a ga laali è-zei i ma valafala, ni naa
laade,

to a l ga a-vai, è w inze e ma.

¹⁸ Nui a z zeele wooi wona, sei i
laal ma,

gaawana gulu ak wolai ná-do ai a, ta bo a
z kp i, ta m n aazo agi.

¹⁹ È ito yaava nui a, kidaa ili foloi,

k e a daami wosu ga è- iigai, é
iikpisu, aa è zizi è- i ma, é alizu.

²⁰ È guyei loo nui , nii ziizool zu,

k e a ná-se ei ulazu k ba
k l voloi, aa è zi odai u s
aei ma.

²¹ Ni pului a è zili nui ma, daamianigi ve zea, é mi,
ni kp le w in a ma, zi i ve zea, é le. §

²² Maz l abulekaiti kana è puuzu unma ,

§ 25:21 Bog m n W l 12:20 zu.

T n Faalaaliiti 25:23 69 T n Faalaaliiti 26:3

Ɔ o GALAGI a è n fe.
23 L kp ma nu zu ele viil i a a
a ga tonai,

kp zu ula m inm ingi a a a ga z iti ta-
yii aawanai.

24 Fiz g nu ze i fiil zosu sokogi zu p l
ma

wo a li su zeizu ma, wa kp le e anzanui.

25 Keela woo ag i é aazu, é ze e oozama,
naa e zi l i, nii a fe nui ya,
kp le w in ma gola.

26 Telebo nui é y su ná, faa u nui
aazumaayiki ma,

naa e zi ungi kp l ai, aa ze i
goi k z ai.

27 É la ani ga nu k in gul i m ga gola,
aa è a l biyai aizi ga gola.*

28 Taa wolai maa k zobo ge la ná,
zekana zunui la, nii é la zooga v nisu ná-zii aawanai
ma.

26

1 L biyai wola la zooloni imalala nui ma,
e elei k l vuk i, naa la zooloni da fo oi ma,
ta tonai nii é aazu molo le e zi gi zu.*

2 Foovooi nii un ge la ba, é la faa aa,
k e soologi é o esu, aa
s z goi é o esu, ti la zeizu.

3 Kpak i t sooi laal ma, kalafei
ga soovalegi n n ,

* 25:27 Tati pelei ta ili alaa ka ga nii: k l nu faa
iingiti kala, naa a fiz gai. * 26:1 É zo Gainbogi ma, é
li Latagi , tona maan a la a ga u Izelay le yooi
zu.

- kpak i ga imalala nui zaama n n .
- ⁴ Mina imalala nui woo aa ote ga ná- imalalai
ele,
è a ga t un k ele a i.
- ⁵ Gimalala nui woo aa ote, é zoloo ná- imalalai ma,
a a isi ga to a ga ima nu.
- ⁶ Z i é keela woo alivaazu imalala nui ma,
naa a iti te ezu ga, ta to a gaazuvil vaa
m inm in sei lu .
- ⁷ Delei m l nui iti ti zu la y ,
ele ana z b la la faalaalii ya, nii imalala nui
bosu.
- ⁸ Gimalala nui maamus vai e
nu a a lik tui ilizu f l v l gi a.
- ⁹ Gaingi é zoni d zo nui ya,
ele ana faalaalii la imalala nui laa .
- ¹⁰ Delei kp in ili nui la, é nu us i kpein
maawanazu,
pele ana naama nui la, nii é imalala nui ze ezu
boti vai ma, aa te ete e nuiti.
- ¹¹ E elei gil i a a ale da ma, ná-unpiligi ma,†
zekana é la ga imalala nui, é alesu ma ná- imalalai
ma.
- ¹² Da nu aana daai da ga gola ele eleg ,
imalala nui ná-fai a viz ná-fai a.
- ¹³ Naka nui a a ma: «Zalai a pelei zu,
sua i a zi zu taazu pelei zu!»
- ¹⁴ E elei kpogi a a lati da ná-sani l iti ga,
zekana aka nui a a lati da ná-betei zu.
- ¹⁵ Naka nui a a yeel daami ani akai zu,
k l to a a ka ga kp l vaa wola , é a d
laa .
- ¹⁶ Naka nui laa la ga igi a ma,

† 26:11 Bog m n 2Pi 2:22 zu.

é le e zunul fela a, niiti ta zoo ti goo aa ote fe ga kele elegi.

¹⁷ È ili kp i a, nii é la loni è a, k e gil i a y le esu, è so goii a.

¹⁸ E titi nui é abule egiti pilisu, ta m inti é a nuiti paa maa oolii zu, ¹⁹ pele ana zunui naa la, nii é sei i yaavazu, naa oluma, é ma: «Soleya vaa n e.»

²⁰ Ko i alagi a a abui za, si gi zu n fele ge la ná la, kp i aa a a yei.

²¹ Ti ii a a abulekai ve, ko ii abui aazo, kp le e zunui a a kp i aazul .

²² Famai e daamiani n n gi, to a a yei, ey su é zeeli nui yiima .

²³ Wali aei p ai pen i maazu, ele ana kp n n giti ti la, ti nui yiima ma vaa iti maal uzu.

²⁴ Nui w inze emai daavegai, to a a maal u ga laawooiti,

é a yaavaiti kp t oozu.

²⁵ Ni a na kp ag iti boga, mina la da, maz l ná-kisi iti sulaaveg ga faa i.

²⁶ Kele eleg gola ná-w inze emai l u vai zu, k l nu us ip ge ega ga ná-su i w .

²⁷ Z i a ze ei w , t a loo su, z i a k tui ilikilina, to a loo t i n ma olu.

²⁸ È nui ta maawana ga z mai, naa a ga è zili la.

Wooveledai ma i wo fai a a a ga faa zu olo ologi.

27

¹ Mina mazei ga nii a lina,

maz l è la naa w , nii é zu za.*
² È-laa mina è maamus , nu iligiti z ná, ti k .
 Nu iligi naa , a i è-laa mina k .
³ K tui wui , a aegi wu gi wui,
 k l zii aawanai imalala nui buze ezu, naa
 wui ti feleg p ba.
⁴ Zii aawanai u , zii ulagi ee aa a,
 k l a a lo toloi lu ?
⁵ Fiz g è zelii lo nui ma k l i zu,
 è a maa kp b la vai ma.
⁶ Nu w lai ná-zelilomai, a ná-woo iladai
 l zu,
 nu zili nui è n n vai, naa a ga yaava vaa n .
⁷ Zi o nui a a l k in gul i a,
 pulu nui a a ani wanai a ga mig .
⁸ Si zi nui maa a oozana seizu a,
 k e w nii maa oozaai ná-da agi a.
⁹ Gul i ta gul maku n n gi, ta a nu yii aan ,
 b la vai ná-gaan i a a koozun i ve nu ya,
 éle e a n k gi a.
¹⁰ Mina ete e è-w laiti ba, ta è- b laiti.
 Ni a na faa aagi zu, mina iz , è a li è-
 loin b ,
 maz l si m inm in su, è-zei i
 maa u aai è a, naa viz g éle e è-
 loin a, maa oozaai è a.
¹¹ Zi ga imalai dòn zunu, zìima laa a ve ga
 koozun i,
 nà zoo gè naati goo aa ote, niiti ti vaazu mà.
¹² Gíma nui a faa aagi aana, é a a, to a a
 l u.
 Nui nii é la d faa m inm in kw , naa a a li
 n ga yiima elei, ey su é su oloi m .

* ^{27:1} W l : Zak 4:13-16.

13 Ni nui ta a na ga zeelaga è b , é
 il nui ta ná-kuye vaa a, nii è la kw ,
 ná-se ei ze e ga kp unmai, nui naa ná-faa zu, nii è la
 kw .

14 Ni nui ta a tuya loona sei i , é woo ula la
 sobuzobui,
 to a leve b ga foovooi.

15 Kp le e anzanui e zi i, é
 il su peinpein,
 maa la le ezu tonai a voloi.

16 Da w inna ga è gaa , k e a
 fiil i zosu ga yeei,
 aa è gul i u yea ga è mak .

17 K lui a a k lui aali,
 nui igi aazu a a ze e ma, sei i ná-
 si polui .

18 Z i é w l zu koole oole gului ma, to a ma waai
 ta mi,
 z i é mali ii mak su, to a l biya z l .

19 Delei nu aazu aazu la zi i wu,
 ele ana nu igi a a è- aa ulabai l la.

20 G v alaazu ta undaa ili ze eza ai ti zulaa la vega,
 zekana é la, nu us i yiimai laa la zeelia p .

21 Zanugi ta wali aeiti, ta a t abui a,
 k l nui lukp i aa a le ezu, é zoloo daaseigi ma.

22 An ni a imalala nui zi azu kodai zu ga etei,
 e elei nu a a kpazii zi a la,
 è la zooga è a ná-titigi ula ba.

23 Da-loganiiti gilagilagi elei w ga pag ,
 aa a gola a-logani ulugiti ma.

24 Maz l kp t i la zeey ga ma ey su ,
 masa b l gi la y ga nu unba yeen p .

²⁵ Si gi zu è tufa v i le ezu la,† tufa undui a a
 wuze e,
 gizeiti ma lufaiti gaa a l ba,

²⁶ a- aalagiti maale aiti ta ga è maa ili
 z laiti,
 boliiti ta ga a- alagi eya aniiti,

²⁷ boliiti ta- iimi i maan , é kula ga
 è-laamianigi,
 wa a- l ye ei, ta a-woti anzanuiti
 maavaiti.

28

¹ Faa u nui a a iz , an ni nu la
 kp zu,
 kitogi a telebo nuiti zea, e zala okpagi.

² Si gi zu kpakagi la zooi zu, kundi ila aizi nuiti ta
 a m in.
 K l kundi ii a zeina, kele elegai é ala, faiti ta a
 zi ga pag .

³ Zunui é ga bala nui, é maaw in nuiti maan zu,
 to a ga faa zu olo olo tonai, é pului loozu.

⁴ Niiti ti l zu GALA ná-t gi a, naati ta a faa
 u nuiti maamus ,
 k l niiti ti olozu t gi , naati ta a laal ti
 wu.

⁵ Niiti ti veezu faa i ya, naati ti la s le fai
 tan p gaa aazu,
 k l niiti ti ilizu G o GALAGI a,
 naati ta a faiti p gaa a.

⁶ Fiz g nu ga bala nui, è a zi s ledai zu,
 è a li zu ga kp t nui, nii si elei ga
 wooveledai.

⁷ Z i é olozu GALA ná-t gi , doun zunu ana
 kele elegai,

† 27:25 É zo Gainbogi ma, é li A ui .

T n Faalaaliiti 28:8 75 T n Faalaaliiti 28:16

k l z i é il su tu a ele u nuiti polu, naa
a a a ga unfegi k .

⁸ Z i é ná-s l gi maam inzu ga talama walii, nii
date egai,*

naa a s l gi aal zu ba naa , nii a
maaw in nuiti maaw in a.

⁹ Ni nu a oluavena, ga é mina woilo GALA ná-t gooi
ma,

ná-GALA falii w in a ze e GALA ma.

¹⁰ Z i é telebo nuiti kakasu, é ti il pele i ma,
to a loo ze ei zu, nii é b ai.

K l niiti ti zi zu ga s ledai, undaan i a naati
tu .

¹¹ Kp t nui ele eleg n aazu,

k l bala nui kele elegai, naa a zoo é polu ula.

¹² Si gi zu telebo nuiti ti kundi ilai z l su da,
l biya a a lee s p b .

K l si gi zu nu iti ti wuze ezula, s ka a
l u.

¹³ Z i é ná-t kolo ologiti d uzu, naa la ula
numa,

k l GALA ka a naa zuvaay , z i é laazu z ga é
l ti a.

¹⁴ Undaan nu a ga naama nui, nii yeen p é
luazu faa i vai a,

k l z i é ikpaazu, é a faa i , naa al
maan i zu.

¹⁵ Delei zalai la, é zik zu, ta fil zuai pului ma,
ele ana faa u nui la, nii é masadai zu
nu us iti unda, ti alagai.

¹⁶ Kundi ii a alana igi ma, to a a telebotalai wola
,

* ^{28:8} GALA get gi zeini naama vai ma. W l ti: Egz
22:45; Lev 25:35-37; TSV 23:20-21; Ezk 22:12.

T n Faalaaliiti 28:17 76 T n Faalaaliiti 28:26

k l z i é l zu kakama ani mii vai a, to a a
l bi kundi ilai zu.

17 Nui nii nu aa vai ziima , to a a iz ga lia
ná-kabaye ei pelei,

nu n p ge mina pele esa tu .

18 Nu-o-nu nii si elei z legai, naa a kizogi
z l ,

k l s letala nui, é pele zu ili feleg i zi zu, to a
loo gila su.

19 Z i a tii zu ná-zooi ma, naa a laamianigi
z l ,

k l z i é il su fuun faiti polu, naa n gi a
ga daan wogi.

20 Nui é ga lada nui, zee laa a ve ga tuyai,

k l z i é w inni é t ga gaazuvil i,
maan i la oola ba.

21 É la viz ni ga nu zeel z zui nu us iti
z zu,

an naa e, nui a zoosu é faa i ulu
u ai z l fai zu.

22 Zunui é ga gaazu ulap nui, to a a kp t i
aizi ga gaazuvil i,

to a a yeema ga baladai a aazu p .

23 Z i é zeli losu sei i ma, gaa elasu naa a
a ná-faan i wuu w ,

é le e z i a é maamus i wosu ga n gi.

24 Nu-o-nu é kaazu ga faa u laade, ga é k ta
dee maavo,

é la viz ni toosu nu a.

25 Zunui nii s l gi la ziil i a, to a a kp i
wuze e,

k l z i é alivaazu G o GALAGI ma,
to a anii p su n ya aba.

26 D i è laazu a- igaizi iti n la, a ga imalala
nu,

T n Faalaaliiti 28:27 77 T n Faalaaliiti 29:9

k l z i é z i z u g a i m a l a i , f a a a a g i t i t a o o l a b a .

²⁷ Z i é f a a n i z u b a l a n u i t i b , é l a y g a
k p a l a z u ,

k l z i é a a z u z u m a , s e i i n á -
k p l i l u , t o a f o o v o o m i n m i n
s l .

²⁸ S i g i z u f a a u n u i t i t i z e i z u l a k u n d i i l a i z u ,
s p k a a l u ,

k l s i g i z u t i l o o z u b u l a , t e l e b o n u i m a m i n m i n
k a a u l a k l m a .

29

¹ Z u n u i n i i m a a n a i g a z e l i i l o m a , é a g i a a g a ,
t o a o l o o l o g a k u l a f i l i b a i , s o s u l a a a .

² T e l e b o n u i t i t a m i n n a , n u u s i t i k o o z u a a n ,
k l n u i t i t a z e i n a k u n d i i l a i z u , n u u s i t i t a
a k p a l a g i w o .

³ Z i é p g a é z i g a i m a l a i , n a a a a k
o o z u n ,

k l z i é i l s u k o l o o l o a n z a n u i t i p o l u , n a a a
a n á - n a a v o l o i t i k o l o o l o .

⁴ M a s a g i a a n á - z o o i t , s i g i z u é z i z u l a g a
t e l e b o d a i ,

k l a l o b a n i i m a a l o l i n a , t o a n a a o l o o l o .

⁵ N u i é b l a i t i t z u s u ,
t o a b a l i i l a a z u k i w u .

⁶ F a a u n u i t i t a a g a k a s o a n u i , t i y a
i t a - l k o l o o l o g i t i f a a z u ,

s l e n u i t i t a a p i l s l , t i o o z u n .

⁷ T e l e b o n u i n a a w , n i i m a a n a i é b a l a n u i t i
b ,

k l n a a m a i g e l a f a a u n u i m a .

⁸ N u l a s u n u i t i t a a k p a b u i i l i t a a w o l a i
z u ,

k l i m a n u i t i t a a z i i a a w a n a i a a y e i .

⁹ N i i m a n u i t a i m a l a l a n u i t a n a t u k p i m a ,

imalalala nui yii aawana a, aa é i wo, é la
l a.*

¹⁰ Nama uu nuiti ta a telebo nui w inze e,
k l s le nuiti ta a aa z nvui maazu.

¹¹ Gimalalala nui a a ná-zii aawana vaiti kpein kula
k l ma,
k l ima nui a a zo, é la n n iti kula
k l ma.

¹² Si gi zu kundi ii woilosu da z iti ma,
niiti ti botii zu zeewu, naati p ta a ga
woo alada nuiti.

¹³ Bala nui ta maan nui, ti g faa ila ma:
G o GALAGI gaazu vee ti feleg p b ,
ga ti a w l la.

¹⁴ Masagi nii é zobob lala nuiti ta-lukp i aale ezu
ga gaamai,
ná-masadai a a y zea .

¹⁵ Kpak i ta zelilomai, ta a imalai ve,
k l zunu loungoi pil gai yeema, to a a
dee unfe.

¹⁶ Si gi zu nu iti ti m inzu la, t kolo ologi zu
a a w l ,
k l telebo nuiti ta ga ta-loobui ma zeelei.

¹⁷ Ni a è-loun zunui maa olona, é la è yiizool vaa
a,
k l to a è yiil i ga gola.

¹⁸ Si gi zu GALA ge la kulak l ma wosu da,
nu us iti ta a eteai zi faazupui zu.

Undaan nu a ga naama nui, nii naazu, é olozu
GALA ná-t gi .

¹⁹ Nu la a ga boti nui maa olo ga kp zu ulai,

* ^{29:9} Tati pelei ta ili alaa ka ga niiti: to a la n
yii aawana, aa é , tama nu la ega p .

maz l an ni to a naa aa aazu, nii é wosu
ma, é la oloa g l in.

²⁰ Da nu aana, é a , é la igaizi zu,
nu a ito imalala nui a, é le et un ba.

²¹ Ni nu a boti nui laan na ná-nu niin lai zu,
to a gaa ela ga kololalai.†

²² Zii ula nui a a kp ile e,
z i zii ulazu valafala, naa a a t kolo ologiti
k .

²³ Wasogi a a nui maayei,
k l maayeei a a nui w l .

²⁴ Z i é yeezeizu unma nui wu, naa a a
nimiza,
t zeí foovooi w , é naama nui laal ma,
nii é l zu ga é mina a, é a zeele wooi
wo.‡

²⁵ Da na lua nuiti ba, to a ga balii,
k l z i é alivaazu G o GALAGI ma, naa
yiil i .

²⁶ Ma m inm in ka ná, ti a kp bai aizi ta-
undi ii ya,§

k l s maalobo fai a G o GALAGI ya.

²⁷ Telebotala nuiti w in a a ze e telebo nuiti ma,
s le nuiti maayose e faa i nuiti b .

Aguul ná-kp iti

† ^{29:21} Tati pelei ta ili alaa ka ga nii: to a gaa ela ga é
t gap l wu loun zunui ila. ‡ ^{29:24}

Maan n i é wosu foovooi ba k l ma kpaun, ga
ti s ba nui ula k l ma. W l ti: Lev 5:1;
T N 17:2. § ^{29:26} ti a kp bai aizi ta- undi ii
ya: Tati pelei ta ili alaa ka ga nii: ti p ga totu i
ti-wooi m ni aa totu i yeezei ti wu.

30

¹ Yakee ná-doun zunui Aguul ná-kp ití.* Zunui nii ná-deve woointi ti Itiy le ná-faa ma. Itiy le ná-faa ma, ta Ukale.

² Gaama e, nà ga imalala nui, gè le e nu us ití kpein ba, nu us ele elegi la zèa.

³ Gè la imalai alani,

gè la GALA Nadegai ná-faa w gi w .†

⁴ B a é l ni gee l gi zu, GALA p b , é ze e ná, é yei?

B a é fiil i zoga, é y zea?

B a é zi ití pua ná-se ei la?

B a é zoi w giti kpein daa?

Daasei ka ná-doun zunui laasei ka ?

Bo d , ni è kw !

⁵ GALA daawooi ilagilagi p ka ga gaamai.

To a ga k z p gi naati b , niiti ti l uzu bu.

⁶ Mina tan p da daawooiti ma,

ni naa laade, to a è lo a, è t ga z nu.

⁷ G o GALAGI, nà faa feleg valizu è ma,

naati k b , aisa nà-eteai a e:

* 30:1 Tanisu Aguul ni ga ima nui ta, e elei Etan ta Geeman ti ni la (1Ma 5:11). Yakee ná-doun zunui Aguul ná-kp ití: Tati pelei ta ili alaa ka ga nii: Masa nui Yakee ná-doun zunui Aguul ná-kp ití. Ni naa e tama, Aguul ni mu ga Isemay le mavofodai gila. W l : Zen 25:13-14. † 30:3 Tati pelei ta ili alaa ka ga niiti: k l gè nuiti ta-vaa w gi w , aa tama gè la nu adegaiti ta-vaa w gi w .

⁸ màk , gè mina kp aka wo, aa z iti,
 mina k ga bala nu, aa kp t nu wola.
 Naa ve zèa n , nii fiz gai mà, gè eteai zi .

⁹ Maz l anii p ga oo ana zèa, nà a lia
 l zu è a,
 gè a ma: «B a é ga G o GALAGI?»
 'Baa mu, maan i a ina dà, gè ga
 unma nu,
 gè aa ula nà-GALAGI ma ana.

¹⁰ Mina va boti nu ma, mali ii aazu.
 É mina è voovo, a-vaa aazagi ma as i a la è
 unma.

¹¹ Nui tanigaa ta ná, ta a ti- oto,
 ti la tuya loa ti-lee .

¹² Nui tanigaa ta ná, ti aazu ga ti adeg ,
 tama, ti la gbani, ti a ula ta- z ba vaiti su.

¹³ Nui tanigaa ta ná, ti aazul ai,
 ti a w l nui p ba fawuu.

¹⁴ Nui tanigaa ta ná, ti- iigaiti ti ga bo a z kp iti,
 ti- al aeiti ti ga bo aiti, ti a maan nuiti
 mi,
 ti a l , ti ula eteai zu,
 ti a bala nuiti suwu aale e, ti ula nu us iti
 saama.

¹⁵ Mool i ná-doun anzanuiti ti fele, ti-laasei ka ga: Fe!
 Fe!

Ani sa ag a ná, ti-yii la l i a ey su p ,
 ey su p ti la a ma: «É kula a.»

¹⁶ G v alaazu, doun z l tala anzanui,
 zoi, nii zi la ga kp le w inze e ma,
 k l ti-naanisi i a ná alaa, abui, nii é la a ma:
 «É kula a.»

17 Nui aazu z iti é ulazu la k
zu, é a woozotalai ga dee,
k tu i ma alaw niiti ta ti ula su, ko
yi oiti ti ti mi.‡

18 Faa sa ag a ge la d gaa aani,
kpud ai màazu:

19 ko i o e pelei geezu ,
kaalii okpo pelei fasai ma,
atoi ná-pelei kpolo i zaama .
K l naanisi i alaa a ná:
zunui zi elei é lo anzalopoi a.

20 W l elei w nzo anzanui a a k la:
a yiima vaiti k na ziil i, é laama ale,
é : «Gè la faa u n p k ni.»

21 Faa sa ag a ná,
niiti ta a eteai iikpi, é la ziaa bu:

22 du i a zeina ga masagi,
imalala nui a zobo s l na, é a n gi
z l

23 anzanui k l ' bai wogai da, naa a zeina zini b .
K l naanisi i alaa a ná:
du anzanui é zeizu du dee otogi zu.

24 Sua naanig a ná eteai zu, ti wola l i ai gola,
an naa e, ti wola ig dagele e:

25 pupuiti, z b n p ge la ti a,
k l ta a ti- n gi ele t fo oi,

‡ 30:17 Nii olu a ga faan wuu w tala
loun zunui ma oomai la kaba z l ga, to a y ná
fil w niiti b .

T n Faalaaliiti 30:26 83 T n Faalaaliiti 30:33

²⁶ fasa woliiti, § z b la ti a,
k l ta a ti- uuzu t fasaiti su,
²⁷ kotogiti, masa ge la ti unda,
ta a zeisu, ti ma ulugi a ula,
²⁸ kooloiti, niiti nu a a ti zo n ga yeei,
ta a l masagiti ta-masa p l iti bu.

²⁹ Fuluani sa ag a ná,
ti zi elei, ta ti maan elei ga p t gani:
³⁰ zalai, nii ziil ai é le e suaiti p ba,
é la ula olu nu n p b ,
³¹ t zin i,* nii a a aal k olu valagiti
ga, aa mu boli zin i.
K l naanisi i alaa a ná:
masagi é loni ná-k b i untu , ti a li.

³² Ni è ni ga imalala nui, è a waso,
aa ni è ni kigaizi iti bosu, †
za oluma, zo.
³³ Maz l n n i lo aai a nu a a gul i
z l da,
sokpa lo ai a amai a a ula su,
zii aawanai aazul ai a kp i a a ula su.
T n gi é veeni masagi ya

§ 30:26 fasa woliiti: Naati ta ga tufa mi zua goiti, ta a m in olu gizeiti ma. W l alaa ti: Lev 11:5; Guy 104:18.

* 30:31 t zin i: Tati pelei ta ili alaa ka ga niiti: sooi, za ei. † 30:32 Tati pelei ta ili alaa ka ga nii: ni è t ze i a ga kigaizi i woga.

31

¹ Masagi Lemuw le* laawooiti. Kalagiti dee ti woni da.

² Lee a nà bo è ma, dòn zunu?

Lee a nà bo è ma, kòozu loin?

Lee a nà bo è ma, dòn zunu, gè minaze eni ga gè
s l ?

³ Mina è-zuvik i ve anzanuiti zea,†

ta a- eleiti, naati zea, niiti ta a masagiti kaka.

⁴ É la zolooni masagiti ma, Lemuw le,

é la zolooni masagiti ma, ga ti a d i le,

aa naati, niiti ti kundi ilai zu, ti a gaazulati
gani le.‡

⁵ Maz l a ti zona, ti mina yeema t gi laawooiti ma,
ta ti mina maaw in nuiti ta- aamai maavalibo.

⁶ Nu gaazulati kp le anii ve naa ya, nii undaa aazu
ilisu,

ta d i ve maaw in nui ya.

⁷ É kp le, é yeema ná-baladai ma,

é mina itoo ná-maan i zu.

⁸ Laalao è , è naati maalobo, niiti ti la zooga ti a

è naati kpein maalogi wo, niiti k l bai wogai ga tiye.

* 31:1 Lemuw le: Nu la masagi nii w . Masagi Lemuw le laawooiti, kalagi niiti dee...: Tati pelei ta ili alaa ka ga nii: Masa masagi Lemuw le laawooiti, niiti dee.... Ni naa e tama, Lemuw le ni mu ga Isemay le mavofodai gila. W l 30:1 zu, ta su ulazu . † 31:3 Nii a zu, é il anza l i wu anzanu m inm ingiti ba masa p l i wu, niiti ta la zoo ti masagi ze e si ele a. W l ti: 5:9-11; 1Ma 11:1; Ne 13:26. ‡ 31:4 W l ti: 16:10, 12; Guy 72:1-4; TbN 10:16-17.

⁹ Laalao è , è tukp i aale e ga telebodai,
è maan i nui maalobo ta bala nui.

Anzanu z elamai ná-fai
¹⁰ Undaan nu a ga naa, nii a anzanu z elamai
z l ,
tosu w l k bu ani ag iti s ng i
a.

¹¹ Sinigi laa da,
ani ag n p ge la alaga ná-p l i wu.

¹² É la a ga kazemazu vaa n p k ga sinigi,
k ni faa ag i n , sii ma voloiti p su.

¹³ To a a baala de ai aizi ta gezei,
é a boti ga zeeiti ga koozun i.

¹⁴ E yaa o atoi,
to a a ze e ga n gi oozama.

¹⁵ To a a wuze e ga kpidi idigi,
é daamianigi ve ná-p l ye ei ya,
é ná-deveiti fe ná-botii anzanuiti zea.

¹⁶ É isi kpalagi ta zu, é geya,
é leez n elei le e ba, ga ná-botii zul n gi.

¹⁷ To a a botii ga suvik i p ,
zea la alaga .

¹⁸ To a p t su ga zeavaiti su a t zu,
to a a aazu a, é a botii kpidii, abu zezei
a.

¹⁹ To a a kenagi zo ga yeei, é a gezei ali,
é kena kpakui zo ga yee e aiti.

²⁰ Zeei maaleg maan nuiti ta- ba vai ma,
to a ga faan nu bala nuiti b .

²¹ É la lua k l a, é il ná-p l i a,
t zeise e ag iti ta ti p zea.

²² To a a dasuze eiti kp t t i,

geze i se eiti ta[§] zea.

²³ Sinigi a ga seizumaan gi s p ge kw , ti
a unfe ma,

tiya a ta a ze i taa vaawo bosu ti.

²⁴ To a a se eiti f l , é a ti di,
é a saama iligiti fe yaa oiti zea.

²⁵ Z b i ta unfemai, ta b ga maa ili z lai,
to a a laa akama, a na isiaa elela
ele vaiti su.

²⁶ To a a ga imalai,
soog kalagi wosu ga woo iladai.

²⁷ To a a w l fai kpein ma, é zi zu ná-
p l ye ei wu,

é la loo oga botii a.

²⁸ Ná-dointi ta a wuze e, ti a ti a maamus .
Maamus vai a a ga guyei sinigi la.

²⁹ É ma: «Anzanui m in , ti-losu ti
k l b l ai,
k l un a, è ud ti p maazu.»

³⁰ Zaalai a ga yaava ani, padai a a le e,
k l anzanui é luazu G o GALAGI a, naa a
maan ai ga é maamus i z l .

³¹ À kp l zu ma l n gi ve zeal!

Wo maamus vaiti bo, taazu g l in é il
k wotiiti p ba!

§ 31:22 geze i se eiti ta: Se e z ng aa aagiti
k ni ga tiye, ti ni ga zobodai ma oogi. W l
ti: 7:16; Zen 41:42.

GALA S i

Portions of the Holy Bible in the Toma language of Guinea
Des portions de la Sainte Bible dans la langue de la Guinée Toma
copyright © 2013 Pioneer Bible Translators

Language: Toma

Translation by: Pioneer Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-08

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 14 Mar 2019 from source files dated 1 Dec 2018

95f995fa-1e05-5170-a262-d0f7dabeeddf